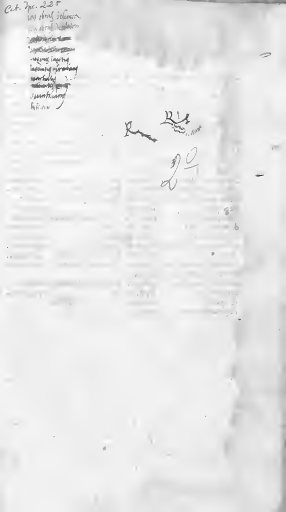

Cat. Inc. 225

TABVLA.

FINIS.

Q. Septimii Florentis Tertulliani Apologeticus aduersus gentes.

De Ignorantia. Caput Primum.

INON licet uobis romani imperii Antistites in aperto & ipso fere uertice ciuitatis præsidentibus ad iudicandú palam dispicere: & coram examinare quid sit liquido in causa christianorum: sed ad hanc solam speciem auctoritas uestra de iusticię diligentia in publico aut timet aut erubescit inquirere: si denique quod proxime accidit domesticis iudiciis nimis operata sectę huius infestatio obstruit uiam defensioni: liceat ueritati uel occulta uia tacitarum litterarum ad aures uestras peruenire: nihil de causa sua deprecatur: quia nec de conditione miratur: scit se peregrinam in terris agere: inter extraneos facile inimicos inuenire Cęterum genus sedem spem gratiam dignitatem in cęlis habere: unum gestit interdum ne ignorata damnetur: quid hic deperit legibus in suo regno dominantibus si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum: qua etiam auditam damnabunt ueritatem? Cæterum inauditam si damnent preter inuidiam iniquitatis: etiam suspitionem merebuntur alicuius conscientię: nolentes audire: quod auditum damnare nó possint. hanc itaque primam causam apud uos collocamus iniquitatis odii erga nomen christianum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat & reuincit: qui uidetur excusare ignorátia scilicet. Quid enim iniquius: q̄ ut oderint homines quod ignorant: etiam si res meretur odium? Tunc etenim meretur cum cognoscitur an mereatur: uacáte autem meriti noticia: unde odii iusticia defenditur? quæ non de euentu: sed de conscientia probanda est: cum ergo propterea oderút homines: qa ignorant quale sit: quod oderunt: cur non liceat eiusmodi illud esse: quod nó debeant odisse? Ita utrunque ex alterutro redarguimus: & ignorare illos dum oderunt: & iniuste odisse dum ignorant. Testimonium ignorantię est: quę iniquitatem dum excusat condemnat: cum omnes qui retro oderant: quia ignorabant quale sit: quod oderant: simul ut desinút ignorare cessant & odisse. Ex his fiunt christiani utique de comperto: & incipiunt odisse q̄d fuerant & profiteri quod oderant: & sunt tanti quanti & denotantur: obsessam uociferantur ciuitatem in agris: in castellis: in insulis ob christianos: omnem sexum ætatem conditionem etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen. quasi detrimento merent: nec tamen hoc ipso modo ad ęstimationem alicuius latentis boni promouent animos. Non licet rectius suspicari: non libet proprius expediri: hic tantum urbana curiositas torpescit: amát ignorare cum alii gaudeát cognouisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset imprudentes: de prudentibus iudicantes: q̄ musicos de musicis malunt nescire: qa iam oderunt: adeo quod nesciant pręiudicant id esse: q̄ si sciant odisse non poterant: quando si nullum odii debitum deprehendatur optimum utique sit desinere. iniuste odisse. Si uero de merito constet: non modo nihil odii detrahatur: sed amplius acquiratur. Ad perseuerántiam etiá instinctæ ipsius auctoritate. Sed non ideo inquit bonum: quia multos conuertit: quáti. n. ad malum performantur: quanti transfugę in peruersum quis negat tamen quod uere malum est: ne ipsi quidem quos rapit defendere pro bono audent: omne malum aut timore aut pudore natura perfudit. Denique malefici gestiunt latere: deuitant apparere trepidát deprehensi negant accusati: nec torti quidem facile aut semper confitentur: certe condemnati merent: dinumerant in semetipsos mentis male impetus: uel fato: uel astris imputant: nolunt enim suum esse: quia malum agnoscunt: christianus uero quid simile? neminem pu

det:neminem pœnitet nisi plane retro non fuisse. Si denotatur: gloriatur si accusatur non
defendit. Interrogatus uel ultro confitetur: dānatus gratias agit. Q uid hoc mali ē quod
naturam mali non habet? Timorem: pudorem: tergiuersationem: pœnitentiam: deplora
tionem. Q uod hoc malum est? cuius reus gaudet? cuius accusatio uotum ē? & pœna fe
licitas: non potes dementiam dicere: qui reuinceris ignorare? Si certum est denique nos no
centissimos esse: cur a uobis ipsis aliter tractamur: q̄ pares nostri. i. cæteri nocētes: cū eius
dem noxę eadem tractatio deberet peruenire. Quodcūque dicimur: cū alii dicuntur & pro
prio ore & mercenaria aduocatione utuntur ad innocentiæ suę cōmendationem: respōdē
di altercandi facultas patet: quādo nec liceat indefensos & inaudios omnino damnari: sed
christianis solis nihil permittitur loqui: quod causam purget: quod ueritaatem defendat:
quod iudicem non faciat iniustum. Sed illud solum expectatur quod odio publico neces
sarium est: confessio nominis non examinatio criminis: quando si de aliquo nocēte cogno
scatis non statim confessio eo nomine homicidæ uel sacrilegi uel incesti uel publici hostis:
ut de nostris eulogiis loquar contenti sitis ad pronunciandum: nisi & consequentia exiga
tis qualitatem facti: locum: numerum tempus conscios socios. Capur. ii.

E nobis nihil tale cū æque extorquere oporteret: quod cū falso iactatur quisque
d
iam infanticidia degustasset: quod incesta contenebrasset: qui coci: qui canes af
fuissent. O quanta illius prę sidis gloria si eruisset aliquē: qui centum iam infātes
comedisset. At quin inuenimus inquisitionē quoque in nos phibitam. Plinius. n. secūdus cū p
uinciā regeret: damnatis qbusdā christianis: quibusdā gradu pulsis: ipsa tamē multitudi
ne perturbatus: quid de cætero ageret consuluit tunc Troianum imperatorem: allegans
præter obstinationem non sacrificandi nihil aliud se de sacramentis eorum compersse: q̄
coetus ante lucanos ad canendum Christo & deo: & ad confœderandam disciplinam: ho
micidium: adulteriū: fraudem: perfidiam: & cætera scelera prohibentes: tunc troianus re
scripsit. Hoc genus inquirendos quidem non esse: oblatos uero puniri oportere. O sentē
tiam necessitatate confusam: negat inquirendos ut innocentes: & mandat puniri ut nocen
tes. Parcit: & sæuit: dissimulat: & animaduertit. Q uid temetipsum censura circumue
nis? Si damnas cur non & inquiris? Si non inquiris cur non & absoluis? Latronibus uesti
gandis per uniuersas prouīcias militaris statio sortitur: in reos maiestatis & publicos ho
stes omnis homo miles est: ad socios ad conscios inquisitio usque extenditur: solum: chri
stianum inquiri non licet: offerri licet: quasi aliud esset actura inquisitio q̄ oblatio. Dam
natis ergo oblatum: quem nemo uoluit requisitum: qui puto iam non meruit: ideo penā
quia nocens est: sed quia non requirendus inuentus. Itaque nec in illo ex forma malorū iu
dicandorum agitis erga nos: quod cæteris negantibus adhibetis tormenta ad confitēdū
solis christianis ad negandum: cum si malum esset: nos quidem negaremus non uero cō
fiteri tormentis compelleretis: neque enim ideo non putaretis requirēda: questionibus sce
lera quia certi essetis admitti ea ex nominis confessione: qui hodie de confesso homicidia
scientes homicidium qd sit: nihilo minus ordinē extorquetis admissi: quo peruersius cū
pręsumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione cogitis tormentis de cōfessione
decedere: ut negantes nomē pariter utique negemus & scelera: de quibus ex cōfessione noīs
pręsumpseratis. Sed opinor non uultis nos perire: quos pessimos creditis. Sic. n. soletis
dicere: homicide nega: laniari iubere sacrilegū si confiteri pseuerauerit. Si nō ita agitis cir
ca nos nocentes. ergo nos inocētissimos iudicatis. cum quasi inocentissimos non uultis
in ea confessione pseuerare quā necessitate nō iustitia damnandā a nobis sciatis. Vocife
ratur homo christianus sum. qd ē dici. tu uis audire qd non ē. ueritatis extorquē de pre

fides de nobis solis mēdaciū elaboratis audire. Hoc sum inquit qđ queris an sim: qd me torques in peruersum: confitebor & torques. quid faceres si negarē: plane alus negantibus non facile fidē accōmodatis: nobis si negauerimus: statim creditis: suspecta sit nobis ista peruersitas: nequa uis lateat in occulto: quę nos aduersus formā: aduersus naturā iudicandi contra ipsas quoq; leges ministret. nisi fallor enim leges malos erui iubent non abscondi: confessos damnari pscribunt non absolui: Hoc senatusconsultū: hoc principū mandata definiunt: hoc impium cuius ministri estis ciuilis nō tyrānica damnatio est. Apud tyrānos enim tormenta etiā pro poena adhibeantur: apud uos soli quęstioni tēperatur uestrā seruare legē usq; ad cōfessionē necessariam: etiam si cōfessione perueniatur: uacabūt: sententia opus ē: debito poene nocens expungendus ē: non eximendus: denīq; illū nēo gestit absoluere: non licet hoc uelle: Ideo nec cogitur quisq̄ negare christianū hominē oium scelerum reū: drorum imperatorum: legū morum naturæ totius inimicū existimas & cogis negare ut absoluas: quē non poteris absoluere nisi negauerit. Pręuaricaris in leges: uis ergo neget se nocentē: ut eum facias inocentem: equidem inuitum iā nō de pręterito reū: unde ista peruersitas: ut etiā illud nō recogitetis: sponte cōfesso magis credendū esse: q̄ per uim neganti: uel ne compulsus negare: nō ex fide negarit: & absolutus ibidem post tribunal de uestra rideat æmulatione: iterū christianus. Cū igitur in oībus nos aliter disponitis: q̄ cęteros nocentes ad unum concedendo: ut de eo nomine excludamur. Excludimur enī si facimus quæ faciunt non christiani: intelligere potestis non scelus aliquid in causa esse: sed nomen quod quędam ratio æmulę operationis insequitur. Hoc primū agens ut homines nolint scire pro certo: quod se nescire pro certo sciunt. Ideo & credunt de nobis quę non pbantur: & nolunt inquiri: ne pbentur non esse quæ malunt credidisse: ut nōie illius æmulæ rationis inimicū præsumptis non pbatis criminibus de sua sola cōfessione damnetur. Ideo torquemur confitentes & punimur perseuerantes: & absoluimur negantes: quia nominis præliū est. Denīq; quid de tabella recitatis illū christianū: cur non & homicidā: Sed homicida christianus: cur non & incæstus: uel quodcunq; aliud non esse creditis: In nobis solis pudet aut piget ipsis nominibus scelerum pronunciare. Christianus si nullius criminis reus est: nomen ualde infestū: si solius nominis crimen est. Caput. iii.

q Vid quod ita plærīq; clausis oculis in odiū eius impingunt: ut bonū alicui testimonium ferētes admisceant nominis exprobationē. Bonus uir Caius Seius sed malus tantū q christianus. Item alius ego Lucium sapientē uirū repente factū christianū: nemo retractat: ne ideo bonus Caius: & prudens Lucius: quia christiāus: aut ideo christianus quia prudens & bonus. Laudant quæ sciunt: uituperant quæ ignorant: & id quod sciunt: eo q ignorant irrumpunt: cum sit iustius occulta de manifestis præiudicare: q̄ manifesta de occultis prædamnare: alii quos retro ante hoc nomen uagos uiles improbos nouerant: ex ipso denotant q collaudant: cęcitate odii in suffragiū impingūt: q̄ mulier: q̄ lasciua: q̄ festiua: quis iuuenis q̄ Lucius: q̄ Amasius facti sunt christiani. Ita nomen emendationi īputatur nōnulli ēt de utilitatibus suis cum odio isto paciscuntur: cōtenti iniuria dū ne domi habeant quod oderunt: Vxorē iam pudicam maritus iā non zelotipus: subiectū pater retro patiens abdicauit: seruū iam fidelē dominus olim mitis ab oculis relegauit: ut quisq; hoc nomine emendatur offendit: tanti non ē bonū quanti odiū christiano; nunc igitur si nois odiū ē. Quis nois reatus: quæ accusatio uocabulorum: nisi aut barbaȩ sonat aliqua uox nois: aut infaustū: aut maledicū: aut impudicū. Christianus uero q̄tum interpretatio ē de unctione deducitur. Sed & cū pperam christianus pnunciatur a nobis. Nā nec nois est noticia penes uos de suauitate uel benignitate cōpo

situm est: oditur ergo in hominibus innocuis etiam nomen innocuũ. At. n. secta oditur
in homine utiq; sui auctoris. Quid noui si aliqua disciplina de magistro cognomentũ se-
ctatoribus suis inducit? nõne philosophi de auctoribus suis nũcupantur? Platonici: Epi
curei: Pythagorici et a locis conuenticulorũ & stationum suarũ stoici: achademici: atq; me
dici ab Erasistrato: & grãmatici ab Aristarcho: coci etiã ab Apicio: nec tamen quenq̃ of-
fendit ꝓfessio nois cum institutione transmissa ab institutore: plane si qui ꝓbant malam
sectã & ita malum & auctorẽ. is probabit & nomẽ malum dignũ odio de reatu sectę. &
auctoris: Ideoq; ante odiũ nois cõpetebat prius de auctore sectã recognoscere. uel aucto
rẽ de secta. At nũc utriusq; iquisitiõe & agnitiõe neglecta nomẽ detinetur. nomen expu-
gnatur: & ignotã sectã ignotũ & auctorẽ uox sola prędãnat. qa noiatur nõ qa reuicũtur:
atq; ideo q̃si prafatus hęc ad sugillandã odii erga nos publici iniquitatẽ iã de cã inocẽtię
cõsistã: nec tantũ refutabo q̃ nobis obiiciuntur. Sed ẽt i ipsos retorquebo q obiciũt: ut
ex hoc quoq; sciant hoies in christianis non esse: quę in se nesciũt esse simul ut erubescãt
accusantes non dico pessimi optimos. sed iã ut uolunt cõpares suos. Respondebimus ad
singula quę in occulto admittere dicimur: quę illos palã admittentes inuenimus. in qui-
bus scelesti. in quibus uani. in quibus dãnandi. in quibus irridendi deputamur. Sed quo
niã cũ ad oia occurit ueritas nostra. postremo legũ abstruitur auctoritas aduersus eã: ut
aut nihil dicatur retractandũ esse post leges. aut ingratis necessitas obsequii pręferatur ue
ritati de legibus prius cõcurrã uobiscũ ut cũ tutoribus legũ. De legibus. Caput. iiii.

Am primũ cum dure definitis dicendo. Non licet esse uos. & hoc sine ullo retra
i ctu humaniore pręscribitis. uim profitemini. & iniquã ex arce dominationẽ. si
ideo negatis licere quia uultis: non quia debuit non licere qđ si quia non debet
ideo nõ uultis licere. sine dubio id nõ debet licere: qđ male fit: & utiq; hoc ipso pręiudica-
tur licere: qđ bene fit. Si bonũ inuenero esse: qđ lex tua ꝓhibuit: nõne ex illo prauidicio
ꝓhibere me potest? Quod si malũ esset iure ꝓhiberet: si lex tua errauit: puto ab hoie cõ-
cepta est: neq; enim de coelo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege conden-
da: aut resipuisse in reprobanda: non enim & ipsius Licurgi leges a lacedęmoniis emen-
datę: tantũ auctori suo doloris incusserũt: ut i secessu inedia de semetipso iudicarit: Non
ne & uos quottidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totã illã ueterem
& squalentẽ siluã legũ nouis principaliũ rescriptorũ & edictorum securibus truncatis &
ceditis? Nõne uanissimas papias leges: quę ante liberos suscipi cogunt. q̃ Iulię matrimo
nium contrahi: post tantę auctoritatis senectutẽ heri Seuerus cõstantissimus principum
exclusit? Sed & iudicatos in ptes secari a creditoribus leges erant: consensu tamẽ poblico
crudelitas postea erasa est in pudoris notã: capitis poena conuersa ẽ. Bonorum adhibita ꝓ
scriptio suffundere maluit hois sanguinem q̃ effundere. Quod adhuc uos repurgandę le
ges latent: quas neq; annorũ numerus neq; cõditorum dignitas cõmendat: sed aequitas so
la: & ideo cum iniquę recognoscuntur merito dãnantur: licet damnẽt: quo modo iniquas
dicimus: immo si non puniunt etiã stultas? si uero facta: cur de solo nomine puniunt fa-
cta: quę in aliis de admisso non de noie probata defendunt: incestuosus sum? cur non re-
quirũt infanticidia? cur non extorquent? in deos. in cęsares aliquid cõmitto: cur non audi
or? q habeo quo purger: nulla lex uetat discuti: qđ prohibet admitti quia neq; iudex iuste
ulciscitur: nisi cognoscat admissum esse qđ non licet: neq; qs fideliter legi obsequitur: igno
rãs q̃le sit quod ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli cõscientiam iustitię suę debet: sed eis a q-
bus obsequiũ expectat. Caeterũ suspecta lex est: quę probari se non uult. Improba autẽ
si non probata dominetur.   Contra idola. Caput quintũ.

T de origine aliquid retractemus eiusmodi legũ uetus erat decretum: ne quide u us ab imparore cõsecraretur: nisi a senatu ꝓbaretur. M. Aemilius de deo suo alburno: facit & hoc ad cãm nostrã: quod apud uos de humano arbitratu diuinitas pẽsitatur: nisi homini deus placuerit: deus nõ erit. homo iã deo ꝓpitius esse debebit. Tiberius ergo cuius tpe nomen christianũ in seculũ introiuit annunciatũ sibi ex syria palestinæq; illic ueritatẽ illius diuinitatis reuelarat. detulit ad senatũ cũ prærogatiua suffragii sui senatus. quia nõ ipse ꝓbauerat respuit. Cæsar i snia mãsit. comminatus piculũ accusatoribus christianoꝝ. cõsulite cõmentarios uestros illic repietis primũ Neronẽ in hãc sectã. tũ maxime Romæ orientẽ cæsariano gladio ferocisse. sed tali dedicatore dãnationis nostre ẽt gloriemur. qui. n. scit illũ intelligere põt. nõ nisi aliquid bonũ grãde a nerone dãnatũ temptauerat & Domitianus prætio: Neronis de crudelitate: sed quia & homo facile cœptũ repressit: restitutis etiam qoos relegauerat: tales semp nobis insecutores iniusti impii turpes: quos & ipsi damnare consuestis: a quibus damnatos restituere soliti estis. Caterum de tot exinde principibus ad hodiernũ diuinũ humanumq; sapientibus edite aliquẽ debellatorem christianoꝝ: at nos contrario edimos protectorem. Si litteræ Marci Aurelii grauissimi imperatoris requirantur: quibus illam germanicam sitim christianoꝝ forte militum precationibus impetrato imbri discussam contestatur: sicut palam ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit: ita alio modo palam dispersit: adiecta etiam accusatoribus damnatione: & quidem tetriore. Caput sextum.

Vales ergo leges istæ quas aduersus nos soli exercent impii: iniusti turpes demẽ q tes uani: quas Traianus ex parte frustratus est: uetando inquiri christianos: quas nullus Hadrianus quãq̃ curiositatũ oium explorator: nollus Vespasiãus quãq̃ iudæoꝝ debellator: nullus pius: nullus uerus impressit: facilius utiq; pessimi ab optimis quibusq;: ut ab æmulis q̃ a suis sociis eradicandi iudicarentur. Nunc religiosissimi legũ & paternoꝝ institutorum protectores & cultores: respondeant uelim de sua fide & honore & obsequio erga maiorum consulta si a nullo desciuerunt: si in nullo exorbitauerũt: si nõ necessaria & aptissima quæq; disciplinę oblitterauerunt: quonam illę leges abierunt sumptum & ambitionem comprimentes: quæ centum æra nõ amplius in cœnam subscribi iubebant: nec amplius q̃ unam inferri gallinam: & eam nõ saginatam qoæ patricium quod decem pondo argenti habuisset pro magno titulo ambitionis senatu submouebat: quæ theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant: quæ dignitatem & honestorum nataliũ insignia non temere: nec impune usurpari sinebant. Video. n. & centenarias cœnas a centenis iam sestertiis dicendas: & i lances paꝝ est si senatoꝝ & nõ libertinoꝝ: uel adhuc flagra rumpentiũ argentaria metalla producta uideo & theatra nec singula satis esse: nec nuda. Nã ne uel hyeme uoluptas impudica frigeret primi lacedęmonii penulã ludis excogitarũt: uideo & iter matrõas atq; postribulas nullũ de habitu discrimẽ relictũ circa feminas qdem ẽt illa maioꝝ instituta ceciderũt: q̃ modestię, q̃ sobrietati ꝓcinabãtur: cũ aurũ nulla norat præter unico digito quẽ spõsus oppignerasset ꝓnubo ãnulo: cũ mulieres usq; adeo uino abstinerẽt: ut matronam ob resignatos cellę uinarię loculos sui inedia necarint. Sub Romulo uero quę uinũ attigerat: impune a Mecenio mattio trucidata ẽ. Iccirco & oscula propinqs offerre: & necessitas erat ut spiritu iudicarentur: ubi ẽ illa felicitas matrimonioꝝ de moribus utiq; ꝓsperata: quę p ãnos ferme sexcentos ab urbe cõdita nulla repudium domus scripsit: at nunc in fœminis præ auro nullum leue est membrum: prę uino nullũ liberũ est osculum: repudiũ uero iam & uotum est quasi matrimonii fructus etiam circa ipsos deos uestros quæ prospecte decreuerant: patres uestri idẽ uos obsequẽtissimi rescidistis: liberi patrẽ cũ mysteriis cõsules senatus auctoritate nõ modo urbe: sed

uniuersa Italia eliminauerunt: Serapidem & Isidem & Arpocratem cum suo Cynocepha
lo capitolio ꝓhibitos inferri: idest curia deoꝝ pulsos Piso & Gabinius consules non utiq;
christiani euersis etiam aris eoꝝ abdicauerunt turpium & ociosaꝝ supstitionum uitia co
hibẽtes: his uos restitutis summã maiestatẽ cõtulistis. Vbi religio? ubi ueneratio maiori-
bus debita a uobis: habitu uictu & istructu: sensu: ipso deniq; sermõe ꝓauis renũtiastis?
Laudatis semp antiquitatẽ: & noue de die uiuitis: p qd' ostenditur dũ a bonis maioꝝ insti
tutis decedistis: ea uos retinere & custodire quę nõ debuistis: cũ q̃ debuistis nõ custodistis.
Adhuc qd' uidebimini fidelissime tueri a patribus traditũ: in quo principaliter reos trans
gressionis christianos destinastis: studiũ dico deoꝝ colendoꝝ: de quo maxime errauit an
tiquitas: licet Serapidi iam iam Romano aras. restruxeritis: licet Baccho iam italico furi-
as uestras imolaretis: suo loco ostendam: ꝓinde despici: & negligi: & destrui a uobis ad
uersus maioꝝ auctoritatem. nunc. n. ad illam occultoꝝ facinoꝝ infamiam respondebo:
ut iam mihi ad manifestiora purgem. Dicimur scelerattissimi de sacramẽto infanticidii: &
pabulo indæ: & post conuiuium incæsto quod euersuros luminum canes: leones. s. tene
braꝝ libidinũ impiaꝝ inuerecundiam ꝓcurent. Dicimur tamen semp: nec uos quod tam
diu dicimur eruere curatis. Ergo aut eruite si creditis: aut nolite credere: qui non eruistis:
de uestra nobis dissimulatiõe præscribitur nõ esse: quod nec ipsi audetis eruere: longe ali-
ud munus carnifici in christianos imparatis: nõ ut dicãt quę faciunt: sed ut negent quod sũt
cẽsus istius disciplinę: ut iam edidimus a Tiberio est: cũ odio sui cœpit ueritas simulatq;
apuit in toica est: tot hostes eius quot extranei: & ꝗdem ꝓprie ex emulatione iudei: ex cõ
cussiõe milites: ex natura, ipsi etiã domesticis nostris quotidie obsidemur: quotidie ꝓdi
mur in ipsis plurimũ cœtibus & cõgregationibus nostris opprimimur. Quis unq̃ taliter
uagienti ĩfanti supuenit? qs cruenta ut inuenerat cyclopũ & syrenaꝝ ora iudici reseraruit?
ꝗs uel in uxoribus aliqua imunda uestigia deprahendit? quis talia facinora cũ inuenisset
cellauit: aut uendidit ipsos trahens hoies? Si semp latemus quãdo ꝓditum est: quod ad-
mittimus. Immo a qbus ꝓdi potuit: ab ipsis. n. reis nõ utiq;: cũ uel ex forma oibus my
steriis silentii fides adhibeatur: samothracia & eleusinia reticentur: q̃to magis talia quę ꝓ
dita matri humanã aiaduersionẽ ꝓuocabunt dũ diuina seruantur. Si ergo non ipsi ꝓdi-
tores sui sequitur ut extranei: & unde extraneis noticia: cum semp etiam impiæ initiatio-
nes arceant profanos: & arbitris caueatur: nisi si impii nimis toetuant.

Non esse credendum famæ. Capur. vii.

Atura famę oibus nota est. utꝗ est fama malũ quo nõ uelocius uellũ: cur malũ
n famaꝗ qa uelox an qa plurimũ mendax: quæ nec tũc qdem cũ aliqd ueri affert si
ne mendacii uitio est detrahens: adiciens: demutãs de ueritate. Quid? qd' ea illi
cõditio est: ut nõ nisi cũ mẽtitur pseuerer: & tã diu uiuit: q̃ diu nõ ꝓbat. Siqdem ubi ꝓba
uit cessat esse: & quasi officio nunciandi functa rem tradit: & exinde res tenetur: res noia
tur: nec quisq̃ dicit: uerbigrã: fama est hoc Romę factũ: aut fama est illũ ꝓuincia sortitũ.
Sed sortitus est ille ꝓunciã: & hoc factũ est Romę: fama incerti locũ nõ habet: ubi certũ
est: an uero famæ credat. nisi incõsideratus: quia sapiens nõ credit incerto: oium est existi-
mare quãtacũq; illa ambitione diffusa sit: quantacũq; assenueratione cõstructa: qd' ab uno
aliquãdo principe exorta sit: necesse est exinde intra duces linguaꝝ: & aurũ serpat. & ita
modici seminis uitium cætera rumoris obscurat. ut nemo recogitet ne primum mendaci
um seminauerit: quod sępe fit: aut ingenio emulationis aut arbitrio suspicionis aut non
noua sed ingenita quibusdam mentiendi uoluptate. Bene autẽ quod oĩa tempus reuelat
testibus etiam uestris prouerbiis atq; sententiis ex dispositione naturę: quę ita ordinauit
ut nihil diu lateat etiã qd' fama nõ distulit. merito igitur fama tã diu cõscia sola est scelep

christiano℞. hanc indicē aduersus nos ꝓferris. quę quod aliquando iactauit. tantoq; spa
tio i opinionem corroborauit. usq; adhuc probare non ualuit. Captu. viii.

T fidem naturæ ipsius appellem aduersus eos qui talia credenda esse pręsumūt:
u ecce proponimus horum facino℞ mercedem uitā æternam repromittunt: credi
te interim: de hoc.n. quæro an & qui credideris tanti habeas ad eam tali cōscien
tia ꝑuenire: ueni: demerge ferrum in infantem nullius inimicū: nullius reum: oīum filiū:
uel si alterius officium est: tu modo assiste morienti homini anteq̄ uixit: fugientem aīam
nouam expecta: excipe rudem sanguinem: eo panem tuum facia: uescere libenter: Interea
discumbens dinumera loca: ubi mater ubi soror nota diligenter: ut cū tenebre ceciderint
canine non erres: piaculum.n. admisceris: nisi incestum feceris: talia iniciatus & consigna
tus uiuis in æuum: cupio respondeas si tanti æternitas: aut si non ideo nec credenda etiam
si credideris: nego te uelle: etiam si uolueris nego te posse: cur ergo alii possunt si uos non
potestis? cur non possitis si alii possunt? alia non opinor natura Cynopene aut Sicapodes
alii ordines dentium: alii ad incestā libidinē nerui: qui ista credis: de homine potes & face
re: homo es & ipse quod & christianus: qui non potes facere: nō debes credere: homo est
enim & christianus: quod & tu. Sed ignorantibus subiicitur & imponitur: nihil.n. tale de
christianis asseuerari sciebant: obseruandū utiq; sibi & omni uigilantia inuestigandū. At
qui uolentibus initiari moris est opinor: prius patrem illum sacro℞ adire: quæ præparan
da sint describere: tum ille infans necessarius adhuc tener: q nesciat mortē qui sub cultro
tuo rideat. Itē panis quo sanguis uirulentiā colligas. præterea cādelabra & lucernæ & ca
nes aliqui & offulæ q̄ illos ad euersiōem luminū extendant ante oīa cū matre & sorore tua
uenire debebis. quid si noluerint uel nullę fuerint quod denique singulares christiāi: nō erit
opinor legitimus christianus nisi frater aut filius quid nūc & si ista oīa ignaris pręparātur:
certe postea cognoscūt: & sustinēt: & ignoscunt. Timent plecti si proclament: qui defen
di merebuntur: qui etiam ultro ꝑire malint: q̄ sub tali cōscientia uiuere. Age nunc timeāt:
cur etiā ꝑseuerant. Sequitur.n. ne ultra uelis id te esse quod si prius scisses nō fuisses. Hęc
quoq; magis refutauerim a uobis fieri ostendā: partim in aperto & partim in occulto: p qd'
forsitan & de nobis credidistis: infantes penes aphricā Saturno imolabantur: palam usq;
ad ꝓconsulatum Tiberii: qui eosdē sacerdotes in eisdē arboribus templi sui obumbratri
cibus scele℞ uotiuis crucibus exposuit: teste militia patriæ nostræ: quę id ipsum munus
illi ꝓconsuli functa est. Sed & nunc in occulto ꝑseueratur hoc sacrum facinus: nō soli uos
contēnunt christiani: nec ullū scelus in ꝑpetuum eradicatur: aut mores suos aliquis deus
cū ꝓprius filius mutat. Saturnus nō pepcit extraneis: utiq; nō parcēdo ꝑseuerabat: quos q
dem ipsi parentes sui offerebant: & libenter respondebāt: & infantibus blandiebātur ne
lachrimātes imolarētur: & tamē multū homicidio parricidiū differt: maior ætas apd' gal
los Mercurio ꝓsecatur: remitto Tauricas fabulas theatris suis. Ecce in illa religiosissima
urbe Aeneada℞ pio℞ est Iuppiter quidam: quem laudis suis humano ꝓluunt sanguine:
sed bestia℞ inquitis opinor hoc munus q̄ hominis: an hoc turpius q, mali hominis: certe
tamē de homicidio funditur. O Iouē christianum & solum patris filiū de crudelitate: sed
quoniam de infanticidio nihil interest. sacro an arbitrio ꝑpetretur. licet parricidiū homi
cidio intersit. cōuertat ad populum quod multis ex his circunstantibus. & in christiano℞
sanguinē hiantibus ex ipsis etiam uobis iustissimis. & seuerissimis i nos pręsidibus apud
conscias pulsem. q natos sib liberos enecbent. Siquidem & de genere necis differt. utiq;
crudelius in aqua spiritum extorqueris. aut frigori & fama. & cāibus exponitis. ferro.n.
mori ętas quoq; maior optauit. nobis uero homicidio semp: interdicto etiam cōceptum

utero: dum adhuc sanguis in hominem deliberatur: dissoluere non licet: homicidii festina tio est prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam: an nascentiũ distribuet: homo est & qui est futurus: etiam fructus omnis iã in semine est: de sanguinis pabulo & eiusmodi tragicis ferculis legite: nec ubi relatum sit: est apud herodotũ opinor diffusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum: nationes quasdam fœderi comparasse. Nescio quid & sub Catilina degustatũ ẽ. Aiunt apud quosdã gentiles scytharum defunctũ quẽque a suis comedi: longe excurro: hodie istic bellonæ sacratus sanguis de femore proscisso i palmulam exceptus. & suis datus signatis. Item illi q̃ munere i harena noxiorum iugulatorem sanguinem recentem de iugulo decurrẽtem exceptũ auida siti comitiali morbo medentes hauserũt: ubi sunt item illi qui de harena ferinis obsoniis cœnant: qui de apro: q̃ de ceruo petunt. Aper ille quem cruentauit: luctando detersit: Ceruus ille in gladiatoris sanguine iactauit: ursorum aluei appetuntur: trucidãribus adhuc se uisceribus humanis: Ructatur proinde ab homine caro pasta de homine. Hæc qui editis quãtum a bestiis a cõuiuiis christianorũ? Minus aũt & illi faciunt qui libidine fera humanis membris inhiant. quia uiuos uorant: minus humano sanguine ad spurciciam consecrantur: quia futurum sanguinem lambunt: nõ edunt infantes plane: sed magis puberes. Erubescat error uester christianus: qui ne animalium quidem sanguinem: q̃ in epulis esculentis habemus: qui propterea quoq; in suffocatis & morticinis abstinemus: ne quo sanguine contaminetur: uel intra uiscera sepulto: denique inter temperamenta christianorum Botulos etiam eruore distentos admouetis: certissimi scilicet: illicitum esse penes illos per quod exorbitare eos uultis. Porro quale est: ut quos sanguinem pecoris horrere confiditis humano inhiare credatis? nisi forte suauiorem eum experti quem quidem ipsum proinde examinatorem christianorum adhiberi: ut foculum: ut acerram oportebat: ꝓinde enim probarentur sanguinem humanum appetendo: quemadmodum sacrificium respuendo alioquin necando si non gustassent: quemadmodum si immolassent: & utiq; non deesset uobis i auditione custodiarum: & damnatione sanguis humanus: proinde incesti: qui magis q̃ quos ipse Iuppiter docuit. Persas cum suis matribus misceri Ethesias refert. Sed & macedones suspecti: quia cum primum Aedipum tragœdiam audissent ridentes incesti dolorem. Emene dicebant. Iam nunc recogitare quantum liceat erroribus ad incesta miscere materias subministare luxuriæ. Inprimis filios exponitis suscipiendos ab aliqua prætereunte matre extranea: uel adoptandos melioribus parentibus emancipatis alienati generis: necesse est quandodoq; memoriam dissipari: & simul error impegerit exinde iam Fradux proficiet incesti serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunq; in loco domi ꝑegre trãs freta: comes est libido: cuius ubiq; saltus facile possunt alicubi ignaris filios pãgere: uel ex aliqua seminis portione uti a spsum genus per cõmertia humana concurrat in mẽorias suas: neq; eas cœcus incesti sanguinis agnoscat: nos ab isto euentu diligentissima & fidelissima castitas sepsit: quantumcunq; ab stupris: & ab omni post matrimonium excessu: tantũ & ab incesti casu tuti sumus. Quidã multo securiores totã uim huius erroris uirgini cõtinentia depellunt: senes pueri si hæc in uobis esse cõsideraretis: ꝓinde in christiãis nõ esse ꝑspiceretis: iidem oculi renũciassent utrũq;: sed cecitaris duæ species concurrunt: ut q̃ nõ uident quę sunt: uidere uideatur quæ nõ sunt: sic ꝑ omnia nunc de manifestioribus dicã.

De non colendo idolo. Capur nonum.

Eos inquins nõ colitis: & pro imperatoribus sacrificia non impenditis: sequitur
d ut eadem ratione pro aliis non sacrificemus: quia nec pro uobis ipsis semel deos non colendos. Itaq; sacrilegii & maiestatis rei conuenimur: Summa hæc causa

immota est: & utriq; digna cognosci: Si non presumptio aut iniquitas iudicet: altera q̃ dis
peret: altera que recusat ueritatem: deos uestros colere desinimus. ex quo illos non esse co
gnoscimus. Hoc igitur exigere debetis uti probemus non esse illos deos & iccirco non co
lendos: quia tunc demum coli debuissent si dii fuissent. Tunc & christiani puniendi si quos
non colerent: quia putarent non esse constaret illos deos esse: sed nobis inquitis dii sunt.
Appellamus & prouocamus a uobis ad conscientiam nostram illa nos iudicet: illa nos dã
net: si poterit negare: omnes istos deos uestros homines fuisse: sed & ipsa inficias si ierit de
suis antiquitatũ instrumentis reuincetur. de quibus eos didicit testimonium phibentibus
ad hodiernum: & ciuitatibus in quibus nati sunt: & regionibus in quibus aliquid operati
uestigia reliquerunt: in quibus etiam sepulti demonstrantur. Nunc ergo per singulos de-
curram: tot ac tantos nouos ueteres seruos barbaros græcos romanos peregrinos capti-
uos adoptiuos proprios cõmunes masculos fœminas rusticos urbanos nauticos milita-
res: ociosum est etiam titulos persequi: ut colligam in compendium: & hoc nõ quo cogno
scatis: sed recognoscatis: certe enim oblitos agitis. De Saturno & Ioue. Caput. x.

Nte saturnum deus penes uos nemo est: ab illo census totius uel potioris uel no
a tioris diuinitatis. Itaq; quid de origine constiterit: id & de posteritate conueniet:
Saturnum itaq; si quantum litteræ docent neque Diodorus grecus: aut Tallus:
neq; Cassius Seuerus: aut Cornelius nepos: neq; ullus cõmentator eiusmodi antiquitatũ
aliud quã hoiem ꝓmulgauerunt. Si q̃ quantũ reꝝ argumenta: nusq̃ inuenio fideliora: q̃
apud ipsam Italiam: in qua Saturnus post multas expeditiones postq̃ attica hospitia cõ
sedit: exceptus ab Iano uel Iane: ut Salii uolũt Mons quem coluerat Saturnus dictus.
ciuitas quam debellauerat saturnia usq; nunc est. Tota deniq; Italia post cenotriam Sa-
turnia cognominabatur: ab ipso primum tabula & imagine signatus numus: & inde ęra
rio præsidet. Tamen si homo Saturnus utiq; ex homine: & quia ab homine: nõ utiq; de
coelo & terra: sed cuius parentes ignoti erant: facile fuit eorum filium dici: quorũ & om-
nes possumus uideri. Quis enim non coelum & terram matrem ac patrẽ uenerationis &
honoris gratia appellet: uel ex consuetudine hũana: qua ignoti: uel ex inopinato apparẽ
tes de coelo superuenisse dicuntur. Proinde Saturno repentino ubiq; coelitem cõtigit dici.
Nã & terræ filios uulgus uocat: quorũ genus incertũ est. Taceo quod ita rudes adhuc ho
mines agebãt: ut cuiuslibet noui uiri aspectu: quasi diuino cõmouerentur. Cũ hodie iam
politi: quos ante paucos dies luctu publico mortuos sint: confessi in deos consecrent.
Satis iam de Saturno: licet paucis etiã Iouem ostendemus tam hominẽ q̃ ex homine: &
deinceps totũ generis examen tam mortale q̃ seminis sui par est: quoniã sicut hoies fuisse
non audetis negare. Ita post mortẽ deos factos instituistis asseuerare: cãs quę hoc exege
rint retractemus: in primis quidẽ necesse est concedatis esse aliquẽ sublimiorẽ deũ: & mã
cipem quendam diuinitatis qui ex hominibus deos fecerit nã neq; sibi illi potuissent su-
mere diuinitatẽ: quam non habebãt: nec alii præstare eam nõ habentibus. nisi qui pro-
prie possidebãt. Ceteꝝ si nemo esset qui deos faceret: frustra pręsumitis deos factos auf
ferendo factorẽ: certe quidẽ si ipsi se facere potuissent: nunq̃ hoies fuissent: possidẽtes sci
licet melioris conditionis potestatẽ. Igitur si est qui faciat deos reuertor ad causas exami
nandas faciendoꝝ ex hoibus deoꝝ. nec ullas inuenio nisi si ministeria & auxilia officiis di
uinis desiderauit ille magnus deus. Prio indignũ est ut alicuius opera indigeret: & quidẽ
mortui cũ dignius ab initio deus aliquẽ fecisset: q mortui erat operã desideraturus: sed
nec operi locũ uideo. Totũ. n. hoc mundi corpus siue innatũ & infactũ secundũ Pytha-
goram: siue natum & factum secundum Platonẽ semel utiq; in hac cõstructione disposi

tum & instructum & ordinatum cum omni rationis gubernaculo inuentum est: imperfectum non potuit esse quod perficit omnia. Nihil Saturnum & Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines: nisi certi sint a primordio & pluuias de coelo ruisse: & sidera radiasse: & lumina floruisse: & tonitrua mugisse: & ipsum Iouem quē in manu eius ponitis fulmina timuisse. Item omnem frugem ante Liberum & Cererem & Mineruam. immo ante illum aliquem principem hominem de terra exuberasse quia nihil cōtinendo: & sustinendo homini prospectum post hominem potuit inferri: denique inuenisse dicuntur necessaria ista uitæ non instituisse: quod autem inuenitur fuit: & quod fuit non eius deputabitur qui inuenit: sed eius qui instituit: erat enim antequā inueniretur. Cæterum si propterea Liber deus quod uitem demōstrauit: male cum Luculo actum est: qui primus cerasa ex ponto Italiæ promulgauit: quod non est propterea consecratus: ut nouę frugis auctor: quia inuentor & ostensor. Quamobrem si ab initio & instructa: & certis exercendorum officiorum suorum rationibus dispensata uniuersitas constitit: uacat ex hac parte causa allegandę humanitatis in diuinitatē quia quas illis stationes & potestates distribuistis tam fuerunt ab initio quā & fuissent. etiam si deos istos non creassetis. Sed conuertimini ad causam aliā: respondentes collationem diuinitatis meritorum remunerandorumque fuisse rationem: & hinc concedetis opinor illum deum deificum iusticia præcellere: qui nec temere: nec indigne: nec prodige tantum premium dispensarit. Volo igitur merita recensere: an eiusmodi sint ut illos in cœlum extulerit: & non potius in imum tartarum merserint: quem carcerē poenarum infernarum cum multis affirmatis. Illuc enim abstrudi solent impii: quique in parentes & in sorores incesti: & maritarum adulteri: & uirginum raptores: & puerorum contaminatores: & qui sęuiunt: & qui occidunt: & qui furantur: & qui decipiunt: & quicunque similes sunt alicuius dei uestri: quem hominem integrum a crimine aut uitio probare poteritis nisi hominem negaueritis. Atquin ut illos homines fuisse non possitis negare: etiam istę notę accedunt: quæ nec deos postea factos credi permittunt. Si enim talibus uos puniendis presidetis: si comercium colloquium conuictum malorum & turpium probi quique respuistis. Horum autem pares deus ille maiestatis suę consortio asciuit. Quid ergo damnatis quorum collegas adoratis? Sugillatio est in cęlo uestra iusticia deos facitis: criminosissimos quosque ut placeatis diis uestris: illorum est honor consecratio coequalium. Sed ut omittam huius indignitatis retractatum: probi & integri & boni fuerunt quot tamen potiores uiros apud inferos reliquistis: aliquem de sapientia Socratem: de iusticia Aristidem: de militia Temistoclem: de sublimitate Alexandrum: de fœlicitate Polycratem: de copia Cresum: de eloquentia Demosthenem. Quis ex illis diis uestris grauior & sapientior Catone? Iustior & militarior Scipione? Quis sublimior Pompeio? fœlicior Scylla? Copiosior Crasso? Eloquentior Tullio? Quanto dignius istos deos ille assumendos expectasset? præscius utique potiorum properauit: opinor: & coelum semel clusit: & nunc utique melioribus apud inferos mussitantibus erubescit.

De simulacris. Caput. xi.

Esto iam de istis: ut qui sciam me ex ipsa ueritate demonstraturum quid nō sint cum ostendero quid sint? Quantum igitur de diis uestris nomina solummodo uideo: quorum ueterum mortuorum: & fabulas audio: & sacra de fabulis recognosco. Quantum autem de simulacris ipsis nihil aliud reprehendo: quā materias sorores esse uasculorum instrumentorumque cōmunium: uel ex iisdem uasculis & instrumentis: quasi fatum consecratione mutantes licentia artis transfigurante: & quidem contumeliosissime & in ipso opere sacrilege ut re uera nobis: maxime qui propter deos ipsos plectimur: so-

fatiu̅ pœnarum esse possit: quod eadem & ipsi patiantur ut fiant: crucibus & stipitibus
impositis christianos: quod simulacrū non prius argilla deformat: cruci & stipiti super-
structa. In patibulo primū corpus dei nostri dedicatur: ungulis deraditis latera christia-
norum. At in deos uestros per omnia membra ualidius incūbunt: asciæ & runcinæ & sco-
binæ ceruices ponimus ante plumbum & glutinū & gonphos sine capite sunt dii uestri.
Ad bestias impellimur certe quas Libero & Cybelle & cęlesti applicatis: ignibus urimur
hoc & illi, a prima quidē massa in metalla dānamur: inde censentur dii uestri: in insulis re-
legamur solet & in insula aliquis deus uester: aut nasci: aut mori. si per hęc constat diuini-
tas aliqua: ergo cū qui puniuntur consecrantur. & numina erūt dicenda supplicia: sed pla-
ne non sentiunt has iniurias: & contumelias suæ fabricationis dii uestri: sicut nec obsequia
o impiæ uoces: o sacrilega conuicia: infrendite inspumate: iisdem estis qui Senecā aliquē
pluribus: & a maioribus de uestra superstitione perorantē repręhendistis. Igitur si statu-
as & imagines frigidas mortuorum suorū simillimas non adoramus: quas milui & mu-
res & araneæ intelligūt: nōne laudem magis q̄ pœnam merebatur repudiū agniti erroris.
Possumus enim uideri lędere eos: quos certi sumus omnino non esse. Quod uō est: nihil
ab ullo patitur: quia non ē. Sed nobis dii sunt inquis: & quomodo uos e contrario impii:
& sacrilegi: & irreligiosi erga deos nostros repręhendimini: qui quos pręsumitis esse negli-
gitis: quos timetis destruitis: quos etiā iudicatis illuditis. Recognoscite si mētiar: primo
qui cum alii alios colitis: utiq; quos non colitis offenditis: prelatio alterius sine alterius cō-
tumelia nō potest procedere: quia nec electio sine reprobatiōe: iam ergo cōtemnitis quos
reprobatis: quos reprobādo offendere nō timetis. Nā ut supra pręstrinximus status dei
cuiusq; in senatus estimationem pendebat. Deus non erat: quem homo consultus noluis-
set: & nolendo damnasset. De laribus. Capur. xii.

d Omesticos deos quos lares dicitis domestica potestate tractatis: pignerādo uē-
ditādo demutando: aliquādo i caccabulū de Saturno: aliquādo in trullā de Mi-
nerua: & quisq; cōtritus atq; concussus est: dū diu colitur: & quisq; dominū sanctiorē exp-
tus ē: domesticā necessitatē: publicos ęque publico iure fœdatis: quos i hastario uectiga-
les habetis. Sic capitoliū. sic olitoriū forū petitur: sub eadē uoce preconis: sub eadē hasta:
sub eadē annotatiōe: q̄storis diuinitas addicta cōducitur: sed. n. agri tributo onusti uiliores
hominū capita stipendio censa ignobiliora. Nam hęc sunt notę captiuitatis: dii uero qui
magis tributarii magis sancti. Immo qui magis sancti magis tributarii maiestas quęstua-
ria efficitur: circuit cauponas religio mendicans: exigitis mercedē pro solo templi: pro adi-
tu sacri: non licet deos nosse gratis. uenales sunt: quid omnino ad honorādos eos facitis:
quod non etiam mortuis uestris conferatis: ędes proinde: aras proinde: idē habitus & in-
signia i statuis: ut ętas: ut ars: ut negociū mortuo fuit: ita deus ē quo differt ab epulo iouis
Silicernium a Simpio obba: ab haruspice pollinctor. Nā & haruspes mortuus apparet.
Sed digne impatoribus defunctis honorem diuinitatis dicatis: quibus & uiuentibus eū
addicitis: accepto ferrent dii uestri: immo gratulabuntur: quod pares eis fiant domini sui:
Sed cum larent iam publicum scortum: uelim saltem Laidem aut phrinem inter Iunōes
& Cereres: ac Dianas adoretis: cum Simonem magum statua & inscriptione sancti dei
inauguratis cum de pedagogis aut aulicis nescio quem sinodi deum facitis licet non nobi-
liores dii ueteres: tamen contumeliam a uobis deputabunt hoc & aliis licuisse: quod so-
lis antiquitas contulit. De sacrificando. Caput. xiii.

u Olo & ritus uestros recensere: non dico quales sitis in sacrificando cum enecta
& tabidosa & sabiosa quęque mactatis: cum de opimis & integris superuacua

queq; truncatis capitula & ungulas: quę domi quoq; pueris uel canibus destinassetis: cũ de decima Herculis: nec tertiam partem in aram eius imponitis: laudabo magis sapiẽtiã quod deperdito aliquid eripitis. Sed conuersus ad litteras uestras quibus iformamini ad prudentiam & ad liberalia officia: quanta iuenio ludibria: Deos inter se propter troiãos & archiuos: ut gladiatorum paria congressos depugnasse. Venerem humana sagitta sauciatam q; filium suum Aeneam pene interfectũ ab eodem diomede rapere uellet: Martem tredecim mensibus in uinculis poene consumptum: Iouẽ ne eandem uim a caeteris coelitibus experiretur: opera cuiusdam monstri liberatum: & nunc flentem Sarpedonis casum: nunc fode subantem in foro: ẽ sub cõmemoratione non ita dilectarum iam pridem amicarum: exinde quis non poeta ex auctoritate principis sui: dedecorator inuenitur deorum? Hic Apollinem Admeto regi pascendis pecoribus addicit: Ille Neptuni structorias operas Laomedonti locat. Est & ille de lyricis Pindarum dico: qui Aesculapium canit auaritiae merito: qua medicinã nocenter exercebat fulmine iudicatum malus Iuppiter si fulmen illius est impius in nepotem inuidus in artificem: Hęc neq; uera prodi: neq; falsa confingi apud religiosissimos oportebat: Nec tragici quidem aut comici parcunt: ut non erumnas: uel errores domus alicuius dei praeferentur: taceo de philosophis Socrate contentus: qui in contumeliam deorum quercũ & hircum & canem deierabat: sed propterea damnatus est Socrates qui deos destruebat. Plane olim idest semper: ueritas odio est: tamen cum poenitentia sententiae Athenienses & criminatores Socratis postea afflixerit: & imaginem eius auream in templo collocarint rescissa damnatio testimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes nescio quid in Herculem ludit: & Romanus cinicus Varro trecentos Ioues siue Iuppiteros dicendos sine capitibus introduxit.

De fabulis & nimius deorum feditatibus. Caput. xiiii.

Aetera lasciuiae ingeniaetiã uoluptatibus uestris per deorum dedecus operantur: despicite lentorum & hostiliorum uetustates utrum minimos an deos uestros in iocis & strophis rideatis: Mecum anubim: & masculum lunam & Dianam flagellatam: & iouis mortui testamentum recitatum: & tres hercules famelicos irrisos. Sed & histrionum litterę omnem fęditatem eorum designant. Luget sol filium iactatum de cęlo lętantibus uobis: & Cybele pastorem suspirat fastidiosum non erubescentibus uobis & sustinetis Iouis elogia cantari: & Iunonem: Venerem Mineruam a pastore iudicari ipsum quod imago dei uestri ignominiosissimum caput & fumosum uestit: qd' corpus impurum: & ad istam arcẽ effeminatione ꝓductum Mineruam aliquã uel Herculem repraesentat: nõne uiolatur maiestas & diuinitas constupratur: laudãtibus uobis plane religiosiores estis in cauea: ubi super sanguinẽ humanum: super inquinamenta poenarum proinde saltant dii uestri: argumenta & historias noxiis ministrãtes: nisi quod & ipsos deos uestros sępe nouii induunt uidimus aliquando castratum Atyn illum deum ex pesinunte. & qui uiuus ardebat: Herculẽ induerat: Risimus & inter ludicras meridianorum crudelitates Mercurium mortuos canterio examinantem. Vidimus & Iouis fratrẽ gladiatorum cadauera cum malleo deducentem singula ista: queq; adhuc quis posset inuestigare: si honorẽ inquietãt diuinitatis: si maiestatis uestigia obsolerant: de cõtẽptu utiq; cẽsentur: tã eorum q eiusmodi factitant: q̃ eorum quibus factitãt: sed ludicra ista sint: caeterum si aduciã que non minus conscientiae oium recognoscent in templis adulteria cõponi: inter aras lenocinia tractari: in ipsis plerumq; ędituorum & sacerdotum tabernaculis: sub isdem uittis & apicibus & purpureis thure flagrante libidinem expungi: nescio ne plus de uobis dii uestri: q̃ de christianis querantur: certe sacrilegi de uestris semper apprehendũ

tur: christiani tépla noc interdiu norunt: spoliarét forsitã ea & ipsi: si & ipsi ea adorarent.
Quid ergo colũt: q talia nõ colunt. Iã q̃dem intelligi subiacet ueritatis eẽ cultores: q mé
dacii nõ sint. Nec errare amplius in eo: in quo errasse se recognoscẽdo cessauerint hoc pri
us capite: & oẽm hinc sacramenti nostri ordinẽ haurite: repcussis tamẽ opiniõibus falsis.

De capite asinino & cęteris insignibus: quoꝝ cultura christiãis obiiciebatur. ca. xv.

Am ut quidam somniastis caput asininum esse deum nostrum. hanc Cornelius
n Tacitus suspiciõem eiusmodi inseruit. Is enim in quinta historiaꝝ suarum bellũ
iudaicum exorsus ab origine gentis etiam de ipsa tam origine q̃ de nomine & re
ligione gentis: quę uoluit argumẽtatus. Iudeos refert ęgypto expeditos siue ut putauit
extorres uastis arabię in locis aquarũ egentissimus cum siti macerarentur onagris: q for
te de pastu potum petituri estimabantur indicibus fontibus usos ob eam gratiam consi
milis bestię superficiem consecrasse. Atq; ita inde opinor prasumptum nos quoq;: ut iu
daicę religionis propinquos: eidem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus:
sane ille mendaciorum loquacissimus in eadem historia refert: Gn. Pompeium cum Hie
rusalẽ cepisset: propterea templum adisset speculandis iudaicę religionis archanis: nul
lum illic repperisse simulacrum: & utiq; si id colebatur quod aliqua effigie reprę̃setabatur:
nusq̃ magis q̃ i sacrario suo exhiberetur eo magis: quia nec uerebatur extraneos arbitros:
quãq̃ uana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum: etiam conspectus cęteroꝝ uel
lo oppanso interdicebatur: Vos tamen non negabitis: & iumenta omnia: & coctos cante
rios cum sua hippona coli a uobis. Hoc forsitan improbandum: quod intra cultores om
nium pecudum bestiarumq;: asinarii tantum sumus. Sed & qui crucis nos religiosos pu
tat: consecraneus noster erit: cum lignum aliquod propitiatur. uiderit habitus cũ materię
qualitas eadem sit: uiderit forma dum id ipsum dei corpus sit: & tamen quanto distingui
tur a crucis stipite Pallas attica: & Ceres farra: quę sine effigie rudi palo & informi ligno
prostrat. Pars crucis est omne robur: quod erecta statione defigitur: nos si forte integrum
& totũ deum colimus. Diximus originem deorum uestrorum a plastris de cruce induci.
Sed & uictorias adoratis: cum in tropheis cruces intestina sunt tropheorum: religio roma
norum tota castrensis signa ueneratur: signa iurat: omnibus diis preponit omne: illi ima
ginum suggestus: insignes monilia circum sunt. Si farra illa uexillorum & cantabrorum
stole crucium sunt: laudo diligentiam: noluistis nudas & incultas cruces consecrare. Alii
plane humanius & uerisimilius solem credunt deum nostrum. Ad persas si forte deputa
bimur: licet solẽ non in lintheo depictum adoremus: habentes ipsum ubiq; in suo clipeo:
denique inde suspicio: q innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed & pleriq; uestrũ
affectatione aliquãdo & cęlestia adorandi ad solis ortum labia uibratis. atque si diem so
lis lętitię indulgemus: alia longe ratione q̃ religione solis. secundo loco ab eis sumus qui
diem Saturni otio & uictui decernunt: exorbitantes & ipsi a iudaico more: quem ignora
bat. Sed noua iam dei nostri in ista proxime ciuitate editio publicata est. Ex quo quidam
in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum eiusmodi inscriptiõe
deus christianorum onochoisites: erat auribus asininis: altero pede iungulatus: librum ge
stãs & togatus Rãsimus & nomen & formam. sed illi debebant adorare statim biforme
numen quia & canino & leonino capite cõmixtos: & de capro & de ariete cornutos: & a lũ
bis hircos: & a cruribus serpentes: & planta uel tergo alites deos receperunt. Hęc & abũ
danti ne quid rumoris in repercussum: quasi de conscientia: prętermisimus quę omnia cõ
uersi iam ad demonstrationem religionis nostrę repurgabimus.

De deo quem christiani colunt. Caput. xvi.

Vod colimus & nos deus unus est: qui totam molem istam cum omni instrumē

q to elementoꝝ corpoꝝ spirituum: uerbo: quo iussit: ratione: qua disposuit: uirtu te: qua potuit: de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ: unde & græci nomen mundo cosmon accōmodauerunt: inuisibilis est: & si uideatur incomprehensibilis: & si per gratiā repræsentetur inestimabilis: & si humanis sensibus estimetur. Ideo uerus & tantus est. Cæterum quod uideri cōmuniter: quod comprahendi: quod estimari potest: minus est & oculis: quibus occupatur: & manibus: quibus contaminatur: & sensibus: quibus inuenitur: quod uero immensum est: soli sibi notum est: hoc quod est dominum æstimari facit: dum æstimari non capit: ita enim eius magnitudinis: & notū hominibus obiecit: & ignotum: & hęc est summa delicti nolentium recognoscere: quem ignorare non possunt: uultis ex operibus ipsius tot ac talibus: quibus continemur: quibus sustinemur: quibus oblectamur: etiam quibus exterremur: uultis ex animę ipsius testimonio comprobemus: quæ licet carcere corporis pressa: licet institutiōibus prauis circūscripta: licet libidinibus & concupiscentiis euigorata: licet falsis diis exancillata: cum tamen resipiscit: ut ex crapula ut ex somno: ut ex aliqua ualitudine: & sanitatem suā patitur: deū nominat hoc solo: quia proprie uerus hic unus deus bonus & magnus: & quod deus dederit omnium uox est. Iudex quoq; cōtestatur: illum deus uidet: & deo cōmendo: & deus mini reddet. O testimonium animæ naturaliter christianæ: denuq; pronuntians hęc non ad capitolium: sed ad coelum respicit. Nouit enim sedem dei uiui ab illo: & inde descēdit sed quo plenius & impressius tam ipsum: q̄ dispositiones eius & uoluntates adiremus instrumentum adiecit litteraturę: si quid uelit de deo inquirere: & inquisito inuenire: & inuento credere: & credito deseruire: uiros enim iusticiæ innocentia dignos deum nosse: & ostendere a primordio io seculum emisit spiritu diuino mundatos: quo predicarent deū unicum esse: qui uniuersa condiderit: qui hominem de humo instruxerit. Hic enim est uerus Prometheus: qui sæculum certis tempoꝝ dispositiōibus & exitibus ordinauit: exinde quę signa maiestatis suę indicantis ediderit per imbres: per ignes: quas demerendo sibi disciplinas determinauerit: quę ignoratis & deseritis: sed obseruantibus his pręmia destinarit: & qui producto euo isto iudicaturus sit suos cultores in uitę ęternę retributionē prophanos in ignem ęque perpetem suscitatis omnibus ab initio defunctis & reformatis & recensitis ad utriusq; meriti dispunctionē: hæc & nos risimus: aliquando de uestris fuimus. fiunt non nascuntur christiani.

De prophetis. Caput. xvii.

Vos diximus predicatores: prophetę de officio profetandi uocantur: uoces eoꝝ

q itemq; uirtutes: quas ad finem diuinitatis edebant in thesauris litteraꝝ manent nec istæ latent. Ptolomęorum eruditissimus: quem Philadelphum supernominant: & omnis litteraturæ sagacissimus cum studio bibliothecarum Pisistratum: ut opinor: emularetur inter cætera memoriarum: quibus aut uetustas: aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur: ex suggestu Demetri phalerei grāmaticorum tūc probatissimi: cui prefecturam mandauerat: libros a iudeis quoq; postulauit proprias atq; uernaculas litteras: quas soli habebant: ex ipsis enim & ad ipsos semper prophetę perorauerant: scilicet ad domesticam dei gentem ex patrum gratia hebrei retro qui nunc iudei.

De scripturis dominicis. Caput. xviii.

Gitur & litterę hebreæ & eloquiū: Sed ne noticia uacaret: hoc quoq; Ptolomęo

i a iudeis subscriptū est septuaginta & duobus interpretibus indultis: quos Menedemus quoq; philosophus prouincię iudex de sententię communione suspexit. affirmauit hęc uobis etiam aristeas ita in gręcum stilum exaperto monumento relc-

quit. hodie apud Serapeum Ptolomei bibliothecę cum ipsis hebraicis litteris exhibētur. Sed & iudei palam lectitant: uectigalis libertas uulgo aditur. Sabbatis omnibus. qui audierit: inueniet deum: qui etiam studuerit intelligere: cogetur & credere: primam istrumentis istis auctoritatem summa antiquitas uendicat: apud uos quoq; religionis est istar: fidem de temporibus asserere: omnes itaq; substantias: omnesq; materias: origines ordines uenas ueterani cuiusq; stili nostri gentes etiam plerasq; & urbes isignes historiarum: & causas memoriarum: ipsas denuq; effigies litterarum indices custodesq; rerum: & puto adhuc minus dicimus ipsos inq̄ deos nostros: ipsa templa & oracula & sacra unius interi prophetæ scrinium sæculis uincit: in quo uidetur thesaurus collocatus totius iudaici sacramenti: & inde iam & nostri si quidem audistis.

De Moyse propheta. Caput. xix.

Nterim Moysem arguo inacho pariter ętate est quadringentis pęne annis. Nā
i & septem minus danaum & ipsum apud uos uetustissimum prçuenit mille circiter cladem Priami antecedit: possem etiā dicere quingentis amplius & Homerū habens quos sequar. cæteri quoq; prophetę & si Moysi posthumant: extremissimi tamen eorum non retrosiores reprehenduntur primoribus uestris sapiētibus legiferis & historicis.

De statu temporum. Caput. xx.

Aec quibus ordinibus probari possint: non tam difficile est nobis exponere: q̄
h enorme nec arduum. Sed interim longum multis instrumētis cum digitorum supputaris gesticulis assidendum est. Referanda antiquissimarum etiam gentium archiua ęgiptiorum caldęorum phœnicum: aduocandi eorum municipes: per quos notitia subministrata est: alioquin Manechon ęgiptius: & Berosus caldæus: sed & Hieronymus phœnix tyrii rex: Sectatores quoq; eorum Mendesius: Ptolemęus & Menander Ephesius & Demetrius phalereus: & rex Iuba: & Appion: & Tallus: & si quis istos aut probat aut reuincit: Iudęus Iosephus antiquitatum iudaicarum uernaculus uindex: grecorum etiā censuales conferendi: & quæ quando sint gesta. aut concharenationes temporum aperiantur: per quę luceant annalium numeri: peregrinandum est ī historias & litteras orbis & tamen quasi partem iam probatiōis intulimus: cum per quę probari possint aspersimus: uerum differe pręstat: ne uel minus persequamur festinando: uel diutius euagemur psequēdo plus iam offerimus pro ista dilatione maiestatem scripturarum. si non uetustatem diuinas probamus si dubitatur antiquitas. ne hoc tardius aut aliunde discendum: corā sunt que docebunt: mundus & sęculum & exitus: quicquid agitur prenuntiabatur: quicquid uidetur audiebatur: quod terrę uorant urbes: quod insulas maria fraudant. quod externa atq; interna bella dilaniant: quod regnis regna compulsant: quod fames & lues & locales quęq; clades: & frequentium plerunq; motium uastant: quod humiles sublimitate: sublimes humilitate mutantur: quod iusticia rarescit: iniquitas increbrescit. Bonarum omniū disciplinarum cura torpescit: quod etiam officia temporum & elementorum munia exorbitantur: quod & monstris & portentis naturaliū forma turbatur: prudenter scripta sunt: dum patimur leguntur: dum recognoscimus probantur: idoneum opinor testimonium diuinitatis ueritas diuinationis. Hinc igitur apud nos futurorū quoq; fides tuta est nā. s. probatorum: quia cum illis quę quotidie probantur prędicebantur: ęedem uoces sonāt: ęedem literæ notant: idem spiritus pulsat: unum tempus est diuinationi futura pręfari apud homines: si forte distinguitur dum expungitur: dum ex futuro præsens deinc ex pręsenti pręteritum deputatur. Quid delinquimus oro uos futura quoq; credentes qui iam didicimus illis per duos gradus credere:

De christo & quid christiani differant ab hebreis. Caput. xxi.

Ed quoniam edidimus antiquissimis iudeorum instrumentis sectam istam esse
suffultam: quam aliquãto nouellam: ut Tiberii temporibus plærique sciunt pro
fitẽtibus uobis quoque fortasse an hoc nomine de statu eius retractetur quasi sub
umbraculo insignissime religionis certe licite aliquid proprię presumptionis abscondat:
uel quia præter ætatem neque de uictus exceptionibus: neque de solennitatibus dierum: neque
de ipso signaculo corporis: neque de consortio nominis cum iudeis agimus: quod utique o-
porteret si eidem deo manciparemur: Sed ut uulgus iam scit christum ut aliquem homi-
num qualem iudei iudicauerunt: quo facilius quis nos hominis cultores existimauerit.
uerum neque de christo erubescimus: cum sub nomine eius deputari & damnari iuuat: ne
que de deo aliquid præsumimus aliter. Necesse ẽ igitur pauca de christo: ut deo totum:
Iudeis erat apud deum gratia: ubi & insignis iusticia: & fides originalium auctorum: unde
illis & generis magnitudo & regni sublimitas floruit: & tanta fœlicitas: ut de dei uocibus
quibus edocebantur de promerendo deo: & non offendendo premonerentur. Sed quan
ta deliquerit fiducia patrum inflati ad declinandũ deriuantes a disciplina in prophanum
modum: & si ipsi non confiterentur: probaret exitus hodiernus ipsorum dispersi palabũ
di: & cœli & soli sui extorres uagãtur per orbem sine homine sine deo rege: quibus nec ad
uenarum iure terram patriã saltem uestigio salutare conceditur: cum hæc illis sanctæ uo
ces præminarentur: eadem semper omnes ingerebant fore: uti sub extimis curriculis sęcu
li ex oĩ iam gente & populo & loco cultores sibi allegeret deus multo fideliores: in quos
gratiam transferret pleniorẽ quidem ob disciplinæ auctoris capacitatem uenit igitur qui
ad reformandam & illuminandam eam uenturus a deo prenunciabatur Christus ille fili
us dei. Huius igitur gratiæ disciplinæque arbiter & magister illuminator atque deductor ge
neris humani filius dei annuntiabatur. non quidẽ ita genitus: ut erubescat in filii nomie:
aut de patris semine non de sororis incesto: nec de stupro filię aut coniugis alienæ deum
patrem passus est: squamatũ aut cornutum aut plumatum amatorẽ in auro cõuersum:
danaidis Iouis ista sunt numina uestra: Cęterum dei filius nullam de impudicitia habet
matrem: etiam quã uidetur habere nupserat. sed prius substantiam edisseram: & iam na
tiuitatis qualitas intelligetur: iam ediximus deũ uniuersitatẽ hanc mundi uerbo & ratiõe
& uirtute molitũ. Apud uestros quoque sapientes λογον idest sermonẽ atque rationem con
stat artificẽ uideri uniuersitatis. Hunc .n. zeno determinat factitatorẽ q cuncta in disposi
tione formauerit eundẽ & factũ uocari: & deũ & aĩum Iouis & necessitatẽ oĩum rerum.
Hæc Cleantes in spiritu congerit: quẽ permeatorem uniuersitatis affirmat. Et nos aũt ser
moni atque ratiõi. Itẽque uirtuti per quę oĩa molitum deum ediximus: propriam substantiam
spiritum inscribimus: cui & sermo insit pranuntiãti: & ratio assit disponẽti: & uirtus prę
sit perficienti. Hunc ex deo prolatũ didicimus: & prolatione generatum: & iccirco filium: &
deum dictũ ex unitate substãtiæ. Nã & deus spiritus etiam cũ radius ex sole porrigitur:
portio ex sũma. Sed sol erit in radio: quia solis est radius: nec separatur substantia: sed ex
tenditur. Ita de spiritu spiritus: & de Deo Deus. Ut lumen de lumine accensum manet i-
tegra: & idefecta materiæ matrix. & si plures inde traduces qualitatẽ mutueris: ita & quod
de deo perfectum ẽ. Deus est & dei filius: & unus ambo. Ita de spiritu spiritus: & de deo
deus modulo alternũ numerum gradu non statu fecit: & a matrice non recessit: sed excessit.
Iste igitur dei radius: ut retro semper predicabatur: delapsus in uirginẽ quãdã & in utero
eius caro figuratus nascitur hõ deo mixtus: caro spũ instructa nutritur: adolescit: affat:
docet: operatur: & christus ẽ. Recipite interim hãc fabulã: similis ẽ uris dũ ostẽdimus quo
modo christus probetur: & qui penes uos eiusmodi fabulas emulas ad destructionẽ ueritatis istius

modi pministrauerint. Sciebāt & iudei uētu⁊ eé christū. f. qbus pphetę loqbātur. nā & nūcad uētū eius expectāt: nec alia magis inter nos & illos copulsatio ē: q̄ q iam uenisse nō credūt. Duobus. n. aduentibus eius significatis: primo qui iam expunctus est in humilitate cōditionis humane. Secundo q cōcludendo sęculo iminet i sublimitate diuinitatis exertę. Primū nō intelligendo. Secundū quem mānifestius prædicatū sperant unum estimauerunt: nec. n. intelligerent pristinū credituri si intellexissent: & consequuturi saltem si credidissent: meritū fuit delictū eo⁊. Ipsi legunt ita scriptū mulctatos se sapientia: & intelligentia: & oculo⁊: & aurium fruge. Quem igitur solū hoiem modo presumpserāt de humilitate: sequebatur uti magnū estimarent de potestate cū illo uerbo demonia de hominibus excuteret: cecos illuminaret: leprosos purgaret: paraliticos restringeret: mortuos deniq; uerbo redderet uitę: elementa ipsa famularent: cōpescēs pcellas: & freta ingrediens: ostendēs sese uerbū dei. i. λογου. illud primordiale primogenitū uirtute & ratiōe comitatū: & spiritu instructū eundē q uerbo oia & faceret & fecisset. Ad doctrinā uero eius qua reuincebātur magistri primoresq; iudeo⁊: ita exaspabantur: maxime q ad eū ingens multitudo deflecteret: ut postremo oblatū pōtio Pillato syriam tunc ex pte romana pcuranti uiolentia suffragio⁊ in crucē iesum dedi sibi extorserint. prædixerat & ipse ita facturos parū si nō & pphetæ retro etiam tamē suffixus multa mortis illius ppria ostendit insignia. Nā spūm cum uerbo sponte demisit puento carnificis officio. Eodē momēto dies medīū orbē signante sole subducta est. Deliquium utiq; putauerūt: q id quoq; sup christo prędicatum nō scierūt: & tamē eū mūdi casum relatū in archiuis uestris habetis. tunc iudei detractum & sepulchro conditū magna etiam militari manu custodiæ diligentia circūsederūt ne qa prędixerat tertia die resurrectu⁊ se a morte: discipuli furto amoliti cadauer fallerēt suspectos. Sed ecce die tertia concussa repente terra: & mole reuoluta: quæ obstruxerat sepulchr⁊: & custodia pauore disiecta: nullis apparentibus discipulis nihil in sepulchro reptum est: preterq̄ exuuiæ sepulti: nihilo minus tamen primores quo⁊ intererat: & scelus diuulgare: & populū uectigalē: & famularem sibi a fide reuocare: surreptum a discipulis iactitauerūt. nā nec ille se in uulgus eduxit ne impii errore liberarentur: ut & fides nō mediocri premio destinata difficultate constaret. Cū discipulis aūt qbusdam apud galileam iudeæ regionem ad. xl. dies egit: docens eos quæ docerent: dehinc ordinatis eis ad officium prædicandi per orbem circunfusa nube in cœlum est receptus: multo melius q̄ apud uos asseuerare de Romulo proculi solent: ea omnia super Christo Pilatus & ipse iam pro sua cōscientia christianus Cæsari tunc Tiberio nuntiauit. Sed & cæsares credidissent sup christo: si aut cæsares nō essent sæculo necessarii: aut si & christiani potuissent esse cæsares. Discipuli quoq; diffusi per orbem ex precepto magistri dei paruerunt: qui & ipsi a iudeis insequentibus multa perpessi: utiq; pro fiducia ueritatis libenter. Romę postremo per Neronis sęuitiam sanguinem christianum seminauerunt. Sed monstrauimus nobis idoneos testes christi ipsos illos quos narratis: multum est si eos adhibeam: ut credatis christianis propter quos nō creditis christianis.

De christo & deo omnipotente. Caput. xxii.

Nerim hic est ordo nostræ institutionis hunc edidimus & sectæ & nois consum
i cū suo auctore: nemo iam infamiā incutiat: nemo aliud existimet. quia nec fas ē ulli de sua religione mētiri. ex eo. n. qd' aliud a se coli dicit q̄ colit negat qd' colit. & culturā & honorē in alte⁊ trāsfert. & transferēdo iā nō colit. qd' negauit dicimus & palā dicimus. & uobis torquētibus lacerati & cruēti uociferamur. Deū colimus p christū illum hoiem: putate per eum & in eo se cognosci uult deus & coli ut iudeis respōdeamus: & ipsi deum p hominem mosen colere didicerunt: ut græci doceantur Orpheus picriæ ma

feus athenis Melampus agris Trophraus boetiæ initiationibus homines obligauerũt: ut
ad uos quoq; dominatores gentium aspiciam homo fuit Pompilius Numa qui romanos
operosissimis supstitionibus onerauit: licuerit & christo cõmentari diuinitatem rem pro-
priam: non quia rupices & adhuc feros homines multitudini tot numinum demerendorũ:
attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret quod Numa. Sed qui iam expolitos: &
ipsa urbanitate deceptos in agnitionem ueritatis ocularet. Quærite ergo si uera est ista di
uinitas christi. Si ea est qua cognita quis reformetur ad bonum: sequitur ut falsæ renun-
cietur: comperta in primis illa omni ratiõe: quę delitescens sub nominibus & imaginibus
mortuorum quibusdam signis & miraculis & oraculis fidem diuinitatis operatur: atque
adeo dicimus esse substantias quasdam spirituales: nec nouum est nomen. Sciunt de-
mones philosophi Socrate ipso ad demonii arbitrium expectante. Quidni? cum & ip-
si demonium adhesisse a pueritia dicatur: dehortatorum plane a bono omnes sciunt poe-
tæ: etiam uulgus indoctum in usum maledictis frequentant. Nam & Sathanam princi-
pem huius mali generis: proinde de propria conscientia animæ eadem ex sacramenti uo-
ce pnunciat. Angelos quoq; etiam Plato non negauit: utriusq; nominis testes esse: uel ma
gi asserunt. Sed quomodo de angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens de
monum euaserit damnata a deo cum generis auctoribus: & cum eo quem diximus prin-
cipe apud litteras sanctas ordo cognoscitur. Nunc de operatione eorum satis erit expone
re: opatio eorum est hominis euersio: sic malicia spiritualis a primordio auspicata est i ho
minis exitium. Itaq; corporibus quidem & ualitudines infligunt: & aliquos casus acerbos
animæ uero repentinos & extra ordinarios per uim excessus: suppetit illis ad utrãq; sub-
stantiam hominis alendam subtilitas & tenuitas sua multum spiritalibus uiribus: licet &
inuisibiles & insensibiles in affectu potius q̃ in actu suo appareãt: si poma si fruges nescio
quod aure latens uitium in flore præcipitat: in germine exanimat: in pubertate conuulne-
rat: ac si cæca ratione tentatus aer pestilentes haustus suos effundat. Eadem igitur obscu-
ritate contagionis aspiratio demonum & angelorum mentis quoq; corruptelas agit furo-
ribus & amentiis fœdis: ac sæuis libidinibus cum erroribus uariis: quorũ iste potissimus
q; eos istos captis & circunscriptis hominum mentibus comedat: ut & sibi pabula ppria
nidoris: & sanguinis pcuret simulachris imaginibus oblata: & quæ illi accuratior pascua
ẽ: q̃ hominem e cogitatu ueræ diuinitatis auertat prestigiis falsis: quas & ipsas quomodo
ut operetur: expediam. Omnis spiritus ales est. Hoc Angeli & Demones. Igitur momen
to ubiq; sunt. Totus orbis illis locus unus est: quid ubi geratur tam facile sciunt q̃ enunti
ant uelocitas diuinitas creditur: quia substantia ignoratur: si & auctores interdum uideri
uolunt eorum quæ annuntiant: & sunt plane malorum non nunq̃ bonorum tamẽ nõnũq̃
dispositiones etiam dei: & nunc prophetis concionantibus excerpunt: & nunc lectiõibus
resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporum sortes emulantur diuini
tatem dum furantur diuinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates tempe-
rent in euentus sciunt crœsi: sciunt pyrrhi: cæterum testudinem decoqui cum carnibus pe
cudis pithius eo modo renuntiauit: quo supra diximus: momento apud Lydiam fuerat
habens de incolatu aeris & de uicinia siderum & de cõmercio nubium cœlestes sapere para
turas: ut & pluuias quas iam sentiunt repromittant: beneficii plane & circa curas ualitudi
nũ: lædunt. n. primo: dehinc remedia præcipiũt ad miraculũ noua siue cõtraria: postq̃ de
sinũt lędere & curasse credũtur. Quid ergo de cęteris ingeniis uel etiã uiribus fallaciæ spi
ritualis edisserã? Fantasmata castrorũ: & aquam cribro gestatam: & nauem cingulo pmo
tam: & barbã tactu irrufatã: ut numina lapides crederentur: & deus uerus nõ quæreretur.

De fantasmatibus magice & demoniis. Caput. xxiii.

POrro si & magi fantasmata edunt: etiam defunctorum infamãt animas: Si pue
ros in eloquium oraculi elidunt. Si multa miracula circulatoriis præstigiis ludũt.
Si & somnia immittunt habentes semel inuitatorum angelorum & demonum:
assistentem sibi potestatem per quos & capræ & mensæ diuinare consueuerunt: quãto ma
gis ea potestas de suo arbitrio: & pro suo negocio studeat totis uiribus operari quod alie
ne præstant negociationi: aut si eadem & angeli & demones operantur: quæ & dii uestri:
ubi est ergo præcellentia diuinitatis: quam utiq superiorem omni potestate credendũ est:
non ergo dignius præsumentur ipsos esse: qui se deos faciant: cum eadem edant: quę faci
ant deos credi: quam pares angelis & demonibus. deos esse locorum differentia distingui
tur: opinor ut a templis deos existimetis: quos alibi deos non dicitis: ut aliter dementare
uideatur: qui sacras turres peruolat: aliter qui tecta uicinę transilit: & alia uis pronuntie
tur in eo qui genitalia uel lacertos: alia qui sibi gulam prosecat: cum par exitus furoris &
una ratio est inuestigationis. Sed hactenus uerba iam hinc demonstratio rei ipsius: qua
ostendemus unam esse utriusq nominis qualitatem: edatur hic aliquis sub tribunalibus
uestris quem demone agi constet iussus a quolibet christiano loqui spiritus ille tam se de
monem confitebitur de uero: q̃ alibi deum de falso. Aeque producatur aliquis ex his qui
de deo pati existimantur: qui aeris malentes numeo de nidore concipiunt: qui ructando cu
ratur: qui anelando profantur: Ista ipsa uox celestis pluuiarum pollicitatrix. Iste ipse Ae
sculapius medicinarum demonstrator alia de morituris socordio & denatio: & Asclepio
doto sumministratur: nisi se demones confessi fuerint christiano mentiri: non audentes ibi
dem illius christiani procacissimi sanguinem fundite: qd isto opere manifestius? qd hac p
batiõe fidelius? simplicitas ueritatis in medio est: uirtus illi sua assistit: nihil suspicari lice
bit magia: aut aliqua euismodi fallacia fieri dictis nõ dicetis: si oculi uestri & aures prami
serint uobis: quid autem iniciti potest aduersus id quod ostenditur nuda sinceritate si alte
ra pte uere dei sunt: cur sese demonia mentiuntur: an ut nobis obsequantur? Iam ergo su
biecta christianis diuinitas uestra, nec diuinitas deputanda est: quę subdita est hominu. &
si quid ad dedecus facit emulis suis: si altera parte demones sunt uel angeli. cur se alibi pro
diis agere respondent? Nam sicut illi qui dii habentur demones se dicere noluissent. si ue
ro dii essent. s. ne de maiestate se deponerent. Ita & isti quos directo demones nostis nõ au
derent alibi pro diis agere. si aliqui omnino dii essent. quorum nominibus utuntur. uere
rentur. n. abuti maiestate superiore sine dubio & timẽdorum. ideo nulla est diuinitas ista
q̃ teneris. qasi esset neq a demoniis affectaretur in cõfessione neq a diis negaretur. cũ ergo
utraq pars concurrit in cõfessionem deos esse negans. agnoscite enim genus esse. i. demo
nas. uerum utrobiq iam deos querite. quos cum præsumpseritis demonas esse cognosci
tis. eadem uero opera nostra ab eisdem diis uestris non tantum hoc detegentibus. q neq
ipsi dii sint. neq ulli alii. etiam illud in continenti agnoscitis quid sit uere deus: & an ille. &
an unicus quem christiani profitemur. & an ita credendus colendusq: ut fides ut discipli
na disposita est christianorũ. Dicũt ibidem & qs ille christus cum sua fabula: Si homo cõ
munis conditionis. si magus. si post mortẽ de sepulchro a discipulis surreptus. Si nũc
deniq penes iferos. si nõ i celis potius. & inde uẽturus cũ totius mũdi motu cũ horrore
orbis. cũ planctu oium: si nõ christianorũ. ut dei uirtus. & dei spiritus. & sermo. & sapiã
& ratio. & dei filius qdcũq rideris: rideat & ille uobiscũ: negent christũ oẽm ab euo aiam
restituto corpore iudicaturũ. Dicant hoc p tribunali si forte Minoen & Radamanthum
secundũ consensum Platonis & poetarũ hoc esse sortitos: suę saltem ignominię & damna

tionis notam refutent. Renunciant se immundos spiritus esse: quod uel ex pabulis eorum
sanguine: & fumo: & putidis rogis pecorum: & impuratissimis linguis ipsorum uatum
intelligi debuit. Renuant ob maliciam prædamnatos se in eundem iudicii diem cum oī-
bus cultoribus & opationibus suis. At quum oīs hæc nostra in illos dominatio & potestas
dominatione christi ualet: & de cōmemoratione eoꝝ quæ sibi a deo per arbitrum christū
im minentia expectant: christum timentes in deo & deum in christo subiiciūtur seruis dei
& christi: ita de contractu deq; afflatu nostro contemplatione & repræsentatione ignis il-
lius correpti: etiam de corporibus nostro imperio excedunt inuiti: & dolentes: & uobis
præsentibus erubescentes: credite illis quum de se loqountur: qui mentientibus creditis:
nemo ad suum dedecus mentitur: quin potius ad honorem: magis fides ꝓxima est aduer
sus semetipsos confitentes: q̄ ꝓ semetipsis negantes. Hæc denique testimonia deoꝝ uestro
rum christianos facere consueuerunt: q̄ plurimum illis credendo in christo domino credi-
mus. Ipsi litterarum nostrarum fidem accendunt. Ipsi spei nostrę fiduciam ędificant: coli
tis illos quos sciam etiam de sanguine christianorum. Nollent itaque uos tam fructuosos
tam officiosos sibi admittere: uel ne a nobis quandoque christianis fugentur: si illis sub chri
stiano uolente uobis ueritatem probare: mētiri liceret: omnis ista cōfessio illorum: qua se
deos negant esse: quaque non aliū deum respondent præter unum cui nos mancipamur: sa
tis idonea est ad depellendum crimen læsæ maxime romanæ religionis. Si. n. non sunt dei
ꝓ certo: nec religio ꝓ certo est: si religio nō est: nec ꝓ certo rei sumus læsæ religiōis. At e cō
trario in uos exprobatio resultauit: qui mendacium colentes ueram religionem ueri dei nō
modo negligendo qn insup expugnando in ueꝝ cōmittis crimen ueræ irreligiositatis. Nā
ut constaret illos deos esse: nōne cōcceditis de estimatione cōmuni aliquem esse sublimio
rem & potentiorē uelut principem mūdi pfectæ p tiæ maiestatis: nā & sic plærique dispo
nunt diuinitatem ut imperium summe dominatiōis esse penes unum: officia eius penes mul
tos uelint: ut Plato Iouē magnū i cœlo comitatū exercitu describit deoꝝ pariter & demo
num. Itaque oportere & procurantes & præfectos & præsides pariter suscipi: & tamē quod
facinus admittit qui magis ad Cæsarem promerendū & operam & spem suam transfert
nec appellationem dei ita ut imperatoris in aliquem principem confitetur cum capitale eē
iudicetur alium præter Cæsarem & dicere & audire: colat alius deum: alius Iouem: alius
ad cœlum supplices manus tendat: alius ad aram fidei manus alius si hoc putatis nubes
numeret orās: alius lacūaria alius suam animam deo suo uoueat: alius hirci. Videte. n. ne
& hoc ad irreligiositatis eulogiū cōcurrat adimere libertatē religiōis & interdicere optionē
diuinitatis: ut non liceat mihi colere quē uelī: sed cogar colere quē nolī. Nemo se ab inuito
coli uolet: ne hō quidem: atque ideo & ęgyptiis pmissa est: tam uanę superstitionis potestas
auibus & bestiis consecrandis: & capite damnandi: qui aliquem huiusmodi deum occide-
rit. Vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati suus deus est: ut Syrię Astartes: ut Arabię Diasa
res: ut Norici Tibilenus: ut Aphricę celestis: ut Mauritanię Reguli sui romanas ut opi-
nor prouincias edidi: nec tamen romanos dominos earum: quia Romę non magis colun
tur: q̄ qui per ipsam quoque Italiam municipali consecratione censentur crustumenensium
Deluentinus: namensium Viridianus: æsculanorum Ancharia: Volsiniensium Norcia:
oriculanorum Valentia: Sutrinorum Norcia: Faliscorum in honorem patris curis: & ac-
cepit cognomen Iuno. Sed nos soli arcemur a religionis proprietate. Lædimus Romanos
nec romani habemur: qui non romanorum deum colimus: bene q omnium deus est: cu-
ius uelimus aut nolimus omnes sumus. Sed apud uos quodius colere ius est præter de-
um uerum: quasi non hic magnus omnium sit deus. cuius omnes sumus.

De religione romanorum. Caput. xxiiii.

f Atis mihi quidem uideor probasse de falsa & uera diuinitate: cum demonstraui quemadmodum probatio cõsistat non modo disputatiõibus nec argumentationibus: sed ipsorum etiam testimoniis quos deos creditis: ut nihil iam ad hanc cãm sit retractandum. Quoniam tamen romani nominis proprie mentio occurrit: non omittam cõgressionem: quam prouocat illa præsumptio dicentium: romanos pro merito religiositatis diligentissime intantum sublimitatis elatos ut orbem occuparint: & adeo deos eẽ: ut præter ceteros floreant: qui illis officium præter cæteros faciant. s. ista merces a romãis diis pro gratia expensa est: Sterculus: & Muchunus & Laurentina prouexit imperium peregrinos enim deos non putem extraneæ genti magis fautum uoluisse q̃ suę & patrium solum in quo nati adulti nobilitati sepultique sunt transfretanis dedisse: unde Cybele si urbẽ Romanam: ut memoriam Troiãi generis adamauit: uernaculi sui scilicet aduersus archiuorum arma protecti: si adulteros transire prospexit: quos sciebat gręciam phrygiæ debellatricem subacturos. Itaque maiestatis suę in urbem collatæ grande documentum nostræ etiam ętatis proposuit: cum. M. Aurelio apud Syrmium reipu. exempto die. xvi. calen. aprilis. Archigallus ille santissimus die. ix. calen. earundem quo sanguinem impurum lacertos quoque castrando libabat pro salute imperatoris Marci iam interpreti solita ęque imperia mãdauit. O nuntios tardos: o somniculosa diplomata: quorum uitio excessum imperatoris nõ ante Cybele cognouit: ne deam talem riderent christiani: sed nõ statĩ & Iuppiter cretam suam romani fascibus cõcuti sineret: oblitus antrum illud ideum & ęra corybantia: & iucundissimum illic nutricis suę odorem: nõne omni capitolio tumulum suum præposuisset: ut ea potius orbi terrę prçcelleret: quæ cineres Iouis texit: uellet Iuno punicã urbẽ posthabitam Samo dilectam ab Aeneadarum utique genere deleri: quod sciã hic illius arma: hoc currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse. Si qua fata sinant: iam tũ tenditque fouetque. Misera illa coniunx Iouis & soror aduersus fata non ualuit: plane fato stat Iuppiter ipse. Nec tantum tamen honoris romani dicauerunt fatis dedentibus sibi Carthaginem aduersus destinatum: uotumque Iunonis quantum prostitutissimę lupę Laurentinę.

De regno deorum. Caput. xxv.

p Lures deos uestros regnasse certum est. Igitur si cõferendi imperii tenet potestatẽ cum ipsi regnarent a quibus acceperant eam gratiã: q̃ coluerat Saturnus & Iuppiter aliquem opinor Stercolum: Sed romãi postea cũ indigenis cultoribus suis: etiam si qui nõ regnarunt: tamẽ regnabatur ab aliis nondũ cultoribus suis: ut qui nõdum dii habebãtur. Ergo aliorum est regnũ dare: quia regnabatur multo anteq̃ isti dii inciderẽtur: sed q̃ uanum est fastigiũ romani nominis religiositatis meritis deputare: cum post imperium siue adhuc regnũ religio profecerit: Age iam rebus religio profecerit: nã & si a Numa cõcepta est curiositas superstitiosa: nõdũ tamen aut simulachris: aut tẽplis res diuina apud romanos cõstabat: frugi religio & pauperes ritus: & nulla capitolia certantia ad cœlũ: sed temeraria de cespite altaria & uasa adhuc samia: & nidor ex illis: & deus ipse nusq̃: Nõdum enim tunc ingenia grecorum atque thuscorum fingendis simulachris urbẽ inundauerãt. Ergo nõ ante religiosi romani q̃ magni. Ideoque nõ ob hoc magni quia religiosi. At quin quomodo ob religionem magni quibus magnitudo de irreligiositate prouenit: ni fallor. n. omne regnum uel imperium bellis queritur & uictoriis propagatur: porro bella & uictoriæ captis & euersis plurimũ urbibus constant. Id negocium sine deorum iniuria nõ est: eędem strages mœnium & templorum: pares cędes ciuium & sacerdotũ. Nec dissimiles rapinæ sacrarum diuinarum & prophanarum: tot igitur sacrilegia romanorum quot trophea: tot de diis quot de gẽtibus

triumphi: tot manubiæ quot manent adhuc simulachra captiuorum deorum: & ab hostibus ergo suis sustinent adorari: & illis imperium sine fine decernunt: quorum magis iniurias q̄ adulatiões remunerasse debuerant. Sed qui nihil sentiunt: tam impune læduntur q̄ frustra coluntur: certe non potest fidei conuenire: ut religiõis meritis excreuisse uideantur: qui ut sugessimus religioně: aut lædendo creuerunt: aut crescendo læserunt etiã illi quorũ regna conflata sunt in impiu romani summã: cũ ea amitterent sine religionibus nõ fuerũt.

De regno dei. Caput. xxvi.

u

Idete igitur ne ille regna dispenset: cuius est & orbis qui regnatur & homo ipse qui regnat: ne ille uices dominationum ipsis temporibus in sęculo ordinauerit: qui ante omne tempus fuit: & sæculum corpus temporum fecit: nec ille ciuitates extollat aut deprimat: sub quo fuit aliquando sine ciuitatibus genus hominum. Quid erratis? prior est quibusdam diis suis. Siluestris Roma ante regnauit: q̄ tantum ambitum capitolii extrueretur. Regnauerunt & babylonii ante põtifices: & Medi ante. xv. uiros: & Aegyptii ante Salios: & Assyrii ante Lupercos: & Amazones ante uirgines uestales. Postremo si romanæ religiones regna præstant nunq̄ retro iudea regnasset despectrix cõmunium istarum diuinitatum cuius & deum uictimis. & templum donis: & gentem fœderibus aliquandiu romani honorastis: nunq̄ dominaturi eius si deo non deliquisset: ultimo i christum. Satis hæc aduersus intentationem læsę diuinitatis: quo nõ uideamur lędere eam quam ostendimus non esse.

De spiritu demoniaco. Caput. xxvii.

i

Gitur ꝓuocati ad sacrificandum obstruimus gradum ꝓ fide cõscientiæ nostre: qua certi sumus ad quos ista perueniant officia sub imaginum ꝓstitutiõe & humanorũ nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimãt: quod cũ possimus & sacrificare in præsenti & illæsi abire manere apud animum ꝓposito obstinationem saluti præferamus. Datis. s. cõsilium quo uobis abutamur: sed agnoscimus unde talia suggerantur: quis totum hoc agitet? & quomodo nunc astutia suadendi: nunc duricia sæuiendi ad constantiam nostram deiciendam operetur? Ille. s. spiritus demoniacæ & angelicæ paraturæ: qui noster ob diuortium ęmulus: & ob dei gratiam inuidus de mẽtibus uestris aduersus nos præliatur: occulta inspiratione modulatis & subornatis ad omnem quam in primordio exorsi sumus: & iudicandi peruersitatem & sæuiẽdi iniquitatem. Nã licet subiecta sit nobis tota uis demonum: & eiusmodi spirituum: ut neq̄ tamen & serui nequam nõnunq̄ cõtumaciam miscent: & lędere gestiunt: quos alias uerentur: odium. n. etiam timor spirat præterq̄ & desperata cõditio eorũ ex prædãnatione solatium reputat fruendæ iterũ malignitatis de penę mora: & tamen appræhensi subiguntur & conditioni suæ succidunt: & quos de lõginquo oppugnãt de proximo obsecrant. Itaq̃ cum uice rebellantium ergastulorũ siue carcerũ uel metallorũ: uel hoc genus penalis seruitutis erũpunt: aduersum nos in quorũ potestate sunt certi & impares se eẽ & hoc magis pditos ingratis resistimus: & ęquales repugnamus: pseuerantes in eo qđ oppugnant: & illos nunq̄ magis detriumphamus q̄ cũ ꝓ fidei obstinatione dãnamur.

De regno imparoris. Caput. xxviii.

q

Voniam autem facile iniquum uideretur liberos homines inuitos urgeri ad sacrificandum. Nam & alias diuinę rei faciẽdę libens animus inducitur: certe ineptũ existimaretur: si quis ab alio cogeretur ad honorẽ deorũ quos ultro sui causa placare deberet: ne pręmanu esset iure libertatis dicere. Nolo mihi Iouem ꝓpitium: Tu quis es? me conueniat Ianus iratus ex qua uelit fronte. Quid tibi mecum est formati estis ab iisdem utiq̃ spiritus uti nos pro salute imperatoris sacrificare cogatis & imposita est tã uobis necessitas cogendi q̄ nobis obligatio periclitandi. Ventum est igitur ad secundum titu

lum lese augustioris maiestatis. Si quidem maiore formidine & calidiore timiditate Ce-
sarem obseruātis q̄ ipsum de olympo Iouē et merito si sciatis. Quis n. ex uiuentibus nō
cuilibet mortuo potior? Sed nec hoc uos ratiōe facitis potius q̄ respectu presentaneæ po-
testatis. Adeo & in isto irreligiosi deos uestros erga. Deprehendimini: cū plus timoris hu
mano dominio dicatis citius denicq; apud uos per omnes deos q̄ per unum genium Cesa
ris peieratur.

An possint prodesse Idola. Caput. xxviiii.

c Onstet igitur prius si isti quibus sacrificatur salutē imparoribus uel cuilibet ho
mini impertiri possunt. & ita nos crimini addicite. Si angeli aut Demones sub-
stantia pessimi spiritus beneficiū aliquod operantur: si perditi conseruant: si dā-
nati liberant: si denicq; quod conscientia nostra est: mortui uiuos tuentur. Nam utiq; suas
primo statuas & imagines & edes tuerētur: quæ ut opinor Cesarum milites excubiis sal
ua prestant: puto aūt hæ ipse materiæ de metallis Cesar; ueniunt: & tota tēpla de nutu
Cesaris constant: multi denicq; Dii habuerunt Cesarē iratū. Facit ad causam si & ppiti ū
cum illis aliquid liberalitatis aut priuilegii cōfert. Itaq; sunt in Cesaris potestate cuius &
toti sunt quō habebunt salutem cesaris in potestate: ut eā prestare posse uideantur quam
facilius ipsi a Cesare consequuntur.

De potestate Imperatorum. Caput. xxx.

i Deo ergo committimus in maiestatē Imperatoris qa illos nos subicimus rebus su
is: quia non ludimus de officio salutis ipsor; qui eā non putamus in manibus eē
plumbatis. Sed uos religiosi qui eā queritis ubi non est petitis a quibus dari nō
potest preterito eo in cuius est potestate: Insuper eos debellatis qui eā sciunt petere: qui &
possint imperrare: dū sciunt petere. Nos. n. p salute Imperator; deum uocamus eternū
deū uer; & deum uiuū: quem & ipsi Impatores propitium sibi preter cæteros malūt: Sci
unt quis illis dederit imperium: sciunt qui homines: quis & anima sentiunt eum deum esse
solum: in cuius solius potestate sunt: a quo sunt secundi: post quē primi ante omnes & su
per omnes deos: qui diu cum super oēs hoīes qui utiq; uiuunt & mortuis antistant recogi
tant quousq; uires imperii ualeant & ita deum intelligunt aduersus quem ualere non pos
sunt p eum ualere se cognoscunt: celum denicq; debellet Impator: celum captiuū triūpho
suo inuehat: coelo mittat excubias: coelo uectigalia imponat. Nō potest: ideo magnus ē
quia coelo minor est: illius enim est ipse cuius & celū est: & oīs creatura: inde est impator
unde & homo: anteq̄ impator: inde potestas illi. unde & spiritus illuc suscipientes christi
ani manibus expansis quia innocuis: capite nudo quia non erubescimus: denicq; sine moni
tore: quia de pectore oramus; precantes sumus omnes semp p omnibus imperatoribus
uitam illis prolixā: imperium securū: domum tutam: exercitus fortes. senatū fidelē: popu-
lum pbum: orbē quietum: & quecunq; hoīs & cesaris uota sunt. Hec ab alio orare non
possum: q̄ a quo scio me consequutur;: quoniam & ipse est: qui solus prestat: & ego sum
cui impetrare debetur famulus eius qui eū solū obseruo: qui ei offero optimā & maiorē ho
stiam: quam ipse mandauit: orationem de carne pudica de anima innocenti de spiritu san-
cto profectā. Non grana thuris unius assis aradice arboris lachrymas: nec duas meri gut
tas nec sanguinē reprobi hoīs mori optantis: & post oīa inquinamenta etiam consciētiam
spurcam: ut mirer: cum hostie probentur: penes uos a uitiosissimis sacerdotibus cum qui
bus precordia potius uictimar; q̄ ipsorum sacrificantium examinātur. Sic itaq; nos ad
deum expāsos ungule fodiant cruces suspendāt: ignes lambant gladii guttura detruncēt
bestie insiliant: paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis christiani. Hec agi
te boni presides: extorquete animam deo supplicantē pro imperatore: hic erit crimen. ubi
ueritas & dei deuotio est.

De oratione pro inimicis. Caput. xxxi

Dulati nunc sumus Imperatori: & mentiti uota quę diximus ad euadēdam. s:
a tum plane pficit ista fallatia. Admittitis eni nos pbare quodcunq; defēdimus.

Qui ergo putaueris nihil ad nos de salute Caesaris curare. Inspice dei uoces litteras nostras quas neq; ipsi supprimimus: & plerumq; casus ad extraneos transferunt. Scito ex illis preceptum esse nobis ad redundantiā benignitatis: etiam pro inimicis deū orare: & psequutoribus nostris bona precari: q magis inimici & psequutores christianorum q̄ de quorum maiestate conuenimur in crimē: sed etiam nominatim atq; manifeste: orate inquit pro Regibus & pro principibus & potestatibus ut oia tranquilla sint: uobiscum enim concutitur Imperium concussis etiam caeteris membris eius: utiq; & nos licet extranei a turbis estimemur in aliquo loco casus inuenimur.

Item pro Imperio & potestate Romanorum. Caput. xxxii.

e Est & alia maior necessitas nobis orandi pro imperatoribus: etiam pro omni statu Imperii rebusq; romāis q uim maximā uniuerso orbi imminentē ipsamq; clausulam seculi: acerbitates horrendas cōminātem Romani imperii cōmeatu scimus retardari. Itaq; nolumus experiri: & dum precamur differri. Romanę diuturnitati fauemus. Sed & iuramus sicut nō p genios cęsarum ita p salutem eo⁊ quae est augustior omnibus geniis: Nescitis genios demonas dici: & inde diminutiua a uoce demonia. Nos iudicium dei suspicimus in Imperatoribus qui gentibus illos praefecit: id in eis scimus esse quod deus uoluit & pro magno adiutamento habemus. Caete⁊ demonas. i. genios adiurare consueuimus ut illos de hominibus exigamus non deierare ut illis honorem diuinitatis conferamus.

De Imperatore Caput. xxxiii.

Ed quid ego amplius de religione atq; pietate christiana in Impatore quam necesse
f est. Suspiciamus ut eum quē dominus noster elegerit: ut merito dixerim noster est magis Caesar ut a nostro deo constitutus: Itaq; ut in eo plus: ego illi operor in salutem: Si quidem non solum ab eo postulo eam qui potest prestare: aut quod talis postulo: qui merear impetrare. Sed etiam q̄ temperans maiestatem Caesaris infra deum magis illum cōmendo deo cui soli subiicio. Subiicio autem cui non adaequo. Non enim deū imperatorem dicam: uel quia mentiri nescio: uel quia illum deridere non audeo: uel quia nec ipse se deum uolet dici: si homo sit interest homini deo cedere. Satis habebat appellari Imperator. Grande & hoc nomen est: quod a deo traditur: negat illum imperatorem q deum dicit: nisi homo sit non est Imperator. Hominem se esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonetur. Suggeritur enim ei a tergo. Respice post te. Hominem memento te. etiam utiq; hoc magis gaudet tanta se gloria corruscare ut illi admonitio cōditionis sue sit necessaria. Minor erat si tunc deus diceretur. Maior est qui reuocatur ne se deum existimet.

De Augusto Imperatore Caput. xxxiiii.

Vgustus imperii formator ne dominum quidem dici se uolebat: & hoc enim dei
a est cognomen. Dicam plane imperatorem dominū sed more cōi. Sed q̄do non cogor ut dominū dei uice dicā. Caete⁊ liber sum illi. Dominus. n. meus unus ē deus oīpotens aeternus: idem q & ipsius q pater patrię ē: qāo dominus ē. Sed & gratius nomen ē pietatis q̄ potētis: etiam familię magis patres q̄ domini uocātur: tanto abesse ut imperator deus debeat dici: quod nō pōt credi nō modo turpissima: sed & perniciosa adulatiōe: tanq̄ si habens imperatorem alte⁊ appelles: nōne maximam & inexorabilē offensam cōtrahes: eius q̄ habuisti: etiam ipsi timendam quē appellasti: esto religiosus in deum qui uis illum propitium imperatori: desine alium deum credere: atq; ita & hunc deum dicere. cui deo opus est: si nō de mendacio erubescit adulatio: eiusmodi hominem deum appellans: timeat saltem de infausto. Maledictum est ante Apotheosin deum Caesarem nuncupare.

1

De solennibus cesarum. Caput. xxxv:

p Roptera igitur publici hostes christiani: quia imperatoribus neq; uanos neq; mentientes neq; temerarios honores dicant: quia uere religionis hoies etiam solēnia eorum conscientia potius q̄ lasciuia celebrant grande uidelicet officiū focos & choros in publicū educere: uicatim epulari: ciuitatem taberne habitu abolefacere: uino lutū cogere: cateruatim cursitare ad iniurias: ad impudentias ad libidinis illecebras sicceine exprimitur publicū gaudiū p publicū dedecus. Hec cine solennes dies principum decent: quae alios dies non decent: qui obseruat disciplinā de Caesaris respectu: hi eam ppter Caesarem deserunt: & malorum morum licētia pietas erit: occasio luxurie religio deputabitur. O nos merito damnandos: cur. n. uota & gaudia Cesarum casti & sobrii & probi expungimus? cur die leto nō laureis postes obūbramus? nec lucernis diem infringimus? honesta res & solennitate publica exigente inducere domui tue habitum alicuius noui lupanaris: uelim tamen in hac quoq; religione secunde maiestatis: de qua in secūdū sacrilegiū conuenimur christiāi nō celebrādo uobiscū solēnia cesarum: quo more celebrari nec modestia nec uerecūdia nec pudicitia pmittunt. Sed occasio uoluptatis magis q̄ digna ratio psuasit fidem & ueritatem nrām demonstrare: ne forte & istic deteriores christiani deprehendantur: q nos nolū: romanos haberi. Sed ut hostes principū romanorum: ipsos quirites ipsam uernaculā septem colliū plaebem conuenio an alicui cesari suo parcat illa lingua Romana: Testis & tyberis & scholae bestiarū. Iam si pectoribus ad translucendum quādā specularem materiā natura obduxisset cuius non praecordia insculpta apparent: ac noui caesaris scenā congiario diuidendo presidentis: etiā illa hora qua acclamant de nostris ānis: Augeat tibi Iupiter annos. Haec christianus tam enunciare non nouit q̄ diu de nouo cesare optare: Sed uulgus inquis ut uulgus: Tamen Romani. nec illi magis depostulatores christianorum q̄ uulgus: plane caeteri ordines p auctoritate religiosi ex fide: nihil hosticū de ipso senatu de equite de castris de palatiis ipsis spirant. Vnde Cassii & nigri & Albini unde qui inter duas lauris obsident Caesarē: unde qui fascibus eius exprimendis palestritam exercent: unde qui armati palatiū irrumpunt. Oibus tot sigeriis atq; parthenis audaciores de romanis nisi fallor idest de non christianis: atq; adeo oēs illi sub ipsa usq; impietatis eruptione: & sacra faciebant pro salute imperatoris & geniū eius deierabant: alii foris alii intus: & utiq; publicorum hostium nomen christianis dabant: Sed qui nunc scelestarū partiū socii aut plausores quotidie reuelantur post uindemiā parricidarum racematio superstes q̄ recentissimis & ramosissimis laureis postes praestruebant: q̄ clatissimis & clarissimis lucernis uestibula enubilabant: q̄ cultissimis & supbissimis toris forum sibi diuidebāt non ut gaudia publica celebrarent. Sed ut uota ppria iam edicerent in aliena solemnitate exemplum atque imaginem spei suae inaugurarent nomen: Principis in corde mutantes eadem officia dependunt & qui astrologos & Aruspices & Augures & Magos de cesarum capite consultant quas artes ut ab Angelis desertoribus proditos: & a Deo interdictas ne suis quidem causis adhibent christiani: cui autem opus est perscrutari super caesaris salute: nisi a quo aliquid aduersus illam cogitatur uel optatur: aut post illā speratur & sustinetur non enim ea mente de charis consulitur qua de dominis aliter curiosa est solicitudo sanguinis aliter seruitutis.

De equalitate oium personarum. caput. xxxvi.

s I haec ita sunt ut hostes deprehendātur q Romani uocabātur: cur nos q hostes existimamur Romani negamur. Non possumus & romani nō esse & hostes cū hostes reperiātur q romani habebātur adeo pietas & religio & fides imperatoribus dedita non in huiusmodi officiis cōsistit qbus & hostilitas magis ad uelamētū sui

potest fungi: sed in his moribus: qbus diuinitas iperat tã uere q̃ circa oẽs necesse habet ex
hiberi: ne p.n. hęc opera bonæ mẽtis solis impatoribus debẽtur a nobis nullũ bonũ sub
exceptione personarũ administramus: quia nobis præstamus: qui non ab homine aut lau
dis aut premii expensũ captamus. Sed a deo exactore & remuneratore indifferentis beni
gnitatis Idẽ sumus impatoribus q & uicinis nr̃is. Male.n. uelle malefacere: male dicere:
male cogitare de quoq̃ ex æquo uetamur: quodcũq̃ nõ licet i impatorẽ id nec in quẽq̃ qđ
í nemine eo forsitã magis: nec i ipsum q p deũ tãtus ẽ. Ne malũ cõtra malũ. c. xxxvii.

I nimicos ut supra diximus iubemur diligere quẽ habebimus odisse? Itẽ si læsi
uicẽ referre phibemur: ne de facto pares simus: quẽ possumus lædere? Nam de
isto ipsi recognoscite. quotiẽs.n. in christianos desæuitis partim aĩs ppriis parti
legibus obsequẽtes. Quotiens ẽt præteritis uobis suo iure nos inimicũ uulgus inuadit la
pidibus: & incẽdiis ipsis Bacchanaliũ furiis: nec mortuis parcũt christianis: qn illos de re
quie sepulture de Asilo quodã mortis iã alios iã nec totos auellant dissecent distrahãt. qđ
tamen de tã conspiratis inq̃ denotatis de tã aĩatis ad mortẽ usq̃ p iniuria repensatis: q̃do
uel una nox pauculis faculis largiter ultiõis posset opari. Si malũ malo dispũgi penes nos
liceret. Sed absit ut aut igni humano uindicetur diuina secta: aut doleat pati in quo pba
tur: si.n. & hostes extractos nõ tãtum iudices occultos agere uellemus: deesset nobis uis
numeroꝝ & copiaꝝ. Plures nimiꝝ Mauri & Marchomani ipsiq̃ parthi: uel q̃ iæcũq̃ uni
us tamen loci & suoꝝ finium gentes q̃ totius orbis externi sumus: & uř a oia impleuimus
urbes: insulas: castella: municipia: conciliabula: castra ipsa tribus decurias: palatiũ: sena
tum: foꝝ: sola uobis relinquimus tẽpla: cui bello non idonei. non pmpti fuissemus: etiã
impares copiis: q tã libenter trucidamur. Si nõ apud istã disciplinam magis occidi lice
ret q̃ occidere: potuimus & inermes nec rebelles: sed tantũmodo discordes solius diuor
tii: inuidia aduersus uos dimicasse. Si.n. tanta uis hoium in aliquẽ orbis remoti sinũ abrũ
pissemus a uobis suffudisset utiq̃ damnationẽ uestrã: tot qualiũcunq̃ amissio ciuiũ imo
etiã: & ipsa destitutione punisset pculdubio expauissetis ad solicitudinẽ oĩam ad silentiũ
reoꝝ & stuporẽ quendã: q̃si mortuæ urbis q̃sissetis· qbus in ea imparetis plures hostes q̃
ciues uobis remãsissent: nũc.n. pauciores hostes habetis præ multitudie christianoꝝ pœ
ne oiu̅ ciuiũ pœne oẽs ciues christiãos habẽdo Sed hostes maluistis uocare generis hu
mani. Quis aũt nos ab illis: occultis: & usq̃ quaq̃ uastantibus mentes & ualitudies ue
stras hostibus raperet? A demonioꝝ incursibus dico: q̃ de uobis sine præmio sine merce
de depellimus. Suffecisset hoc solũ nostrę ultioni q̃ uacua ex inde possessio imundis spiri
tibus pateret: porro nec tanti præsidũ cõpensationẽ cogitantes nõ modo non molestũ uo
bis genus: ueꝝ etiam necessarium hostes iudicare maluistis: quia sumus plane nõ generis
humani: sed potius tamen erroris. De cœtu. Caput. xxxviii.

p R oinde nec paulo lenius inter licitas factiões sectã istã deputari oportebat: a q̃ nihil
tale cõmittitur: q̃le de illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor.n. phibẽdaꝝ fa
ctionũ cã. De pudencia cõstat modestia publica: ne ciuitas in ptes scinderetur. q̃ res facile
comitia cõsilia curias cõciones spectacula ẽt emulis studioꝝ cõpulsationibus iquietaret:
cũ iã & in q̃stu habere cœpisset uenalẽ & mercenariã hoies uiolentię suę operã. At.n. no
bis oĩ glorię & dignitatis ardore frigentibus nulla ẽ necessitas cœtus: nec ulla magis res
aliena q̃ publica. Vnã oẽm rempublicã cognoscimus mundũ. Aeq̃ spectaculis uestris i
tantũ renunciamus: in quantũ originibus eoꝝ· quas scimus de supstitione conceptas: cũ
& ipsis rebus de quibus exiguntur preterimus. Nihil est nobis dictu uisu auditu cũ insa
nia circi: cum impudicitia theatri: cũ atrocitate harenę: cum xysti uanitate: quo nos offen
dimus. Si alias presumimus uoluptates. Si oblectari nouisse nolumus nostra iniuria est: si

forte nostra non uestra: sed reprobamus quę placent uobis: nec uos nostra delectãt. Sed sicut epicureis aliquam decernere uoluptatis ueritatem .i. animi æquitatem & ampla negocia.

De disciplina christianorum. Caput. xxxix.

e Dam iam nunc ipse negocia christianæ factionis: ut qui mala refutauerim bona ostendam: corpus sumus de cõscientia religionis & disciplinæ unitate & spei fœdere. Coimus in cœtum & aggregationem: ut ad deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes. Hęc uis deo grata est: oramus etiã pro imperatoribus ꝑ ministris eorum ac potestatibus pro statu sęculi pro rerꝫ quiete ꝑ mora finis: coimus ad litterarum diuinarũ cõmemorationem: si quid pręsentium temporꝫ qualitas aut præmonere cogit: aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus: spem erigimus: fiduciã figimus: disciplinam præceptorꝫ nihilominus inculcationibus densamus. Ibidem etiam exhortationes castigationes: & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere ut apud certos de dei conspectu: sũmumqꝫ futuri iudicii pręiudiciũ est. Si quis ita deliquerit ut a cõmunicatione orationis & cõuentus & omnis sancti cõmertii relegetur: pręsident probati quinqꝫ seniores honorẽ istum non pretio sed testimonio adepti: neqꝫ .n. pręcio ullares dei constat: etiam siquod arcę genus est: non de oneraria sũma quasi redemptæ religionis congregatur. Modicam unusquisqꝫ stipem menstrua die uel cum uelit & si modo possit apponit. Nã nemo compellitur sed spõte confert. Hęc quasi deposita pietatis sũt: nam inde non epulis nec potaculis: nec ingratis uoratrinis dispensatur. Sed egenis alẽdis humandisqꝫ & pueris ac pupillis re ac parentibus destitutis iamqꝫ domesticis senibus. Itẽ naufragis: & si qui in metallis: & si qui in insulis: uel in custodiis duntaxat ex causa dei sectę alumni confessionis suę fiunt. Sed eiusmodi uel maxime dilectionis opatio notam nobis meruit penes quosdam. Vide inquiũt ut inuicem se diligant: ipsi enim inuicẽ oderũt: & ꝑ alterutro mori sunt parati. Ipsi enim ad occidendum alterutrum paratiores erunt. Sed & qꝫ fratres nos uocamus: non alias opinor insaniunt q̃ qꝫ apud ipsos omne sanguinis nomen de affectationes simulatum est. fratres etiam uestri sumus iure naturę matris unius: & si parum homines uos: quia mali fratres. At quanto dignius fratres & dicuntur & habentur: qui unum patrẽ deum agnouerunt: qui unum spiritum biberunt sanctitatis: q de uno utero ignorantię eiusdẽ ad unam lucem expauerint ueritatis: sed eo fortasse minus legitimi existimamur: quia nulla de nostra fraternitate tragœdia exclamat. uel quia ex substantia familiari fratres sumus, quę penes uos fere diruit fraternitatem. Itaqꝫ qui animo animaqꝫ miscemur: nihil de rei cõicatione dubitamus: omnia indiscreta sũt apud nos præter uxores. In illo loco consortium soluimus in quo solo cęteri homies consortiũ exercẽt: qui nõ amicorum solũmodo matrimonia usurpãt: sed & sua amicis patientissime subministrant: ex illa credo maiorꝫ & sapientissimorꝫ disciplina Gręci Socratis & Romani Catonis qui uxores suas amicis cõmunicauerunt: quas in matrimoniũ duxerant: liberorꝫ cã & alibi creandorꝫ: nescio quidẽ an inuitas: quid .n. de castitate curarent: quam mariti tam facile donauerant. O sapientia atticę. o romanę grauitatis exẽplum: Leno est phũs & cẽsor: quid ergo mirũ si tanta caritas cõuiuatur. Nã & cœnulas nostras pręterq̃ sceleris infames ut prodigas sugillatis: de nobis .s. Diogenis dictũ est. Megarenses obsonãt: quasi crastina die morituri: Sed stipulã quis in alieno oculo facilius pspicit q̃ in suo trabẽ. Tot tribubus & curiis & decuriis ructantibus acescit aer: si salus cœnaturis credicorerit necessarius herculanarꝫ decimarꝫ polinctorꝫ sumptu stabularii supputabũt. Apaturiis Dionysiis mysteriis atticis coquorꝫ dilectus indicitur ad fumum cœne Sarapiacæ sparteoli excitabuntur: de solo triclinio christianorꝫ retractatur. cœna nostra de nomine rationem suã

ostendit id quod uocatur: quod dilectio penes grecos quantiscunq; sumptibus constet:
lucrũ est pietatis nomine facere sumptũ: siquidem inopes quosq; refrigerio isto iuuamus
non qua penes uos parasiti affectãt ad glorиã famulandę libertatis sub auctora mẽto uẽ
tris iter contumelias saginãdi: sed qua penes deum maior est cõtemplatio mediocrium:
Si honesta causa est cõmunium reliquum ordinem disciplinæ de causa estimate: quid sit
de religionis officio nihil utilitatis nisi immodestię admittit: non prius discumbitur: quã
oratio ad deum prægustetur: editur quantum esurientes capiunt. Bibitur quãtũ pudicis
est utile: ita saturantur ut qui meminerint etiam per noctem adorandũ deũ sibi esse. Ita
fabulantur ut qui sciant domĩnũ audire: post aquã manualẽ & lumina: ut quisq; de scri-
pturis sanctis uel de proprio ingenio potest prouocatur i mediũ deo canere: hinc pbatur
quõ biberit. Aeq; oratio cõuiuium dirimit: inde discenditur non in cateruas cesionũ neq;
in classes discursationũ: nec in eruptiones lasciuiarũ. Sed ad eãdẽ curam modestiæ & pu
dicitiæ: ut q non tam cœnã cœnauerint q̃ disciplinam. Hęc coitio christianorũ merito sa
ne illicita: si illicitis par: merito damnanda si quis de ea queritur eo titulo quo de factioni
bus querela est: in cuius pniciem aliquãdo conuenimus. Hoc sumus congregati: quod
& dispsi. hoc uniuersi quod & singuli neminẽ ledente neminem contristantes cũ pbi: cũ
boni coeunt: cũ pii: cum casti congregantur: non est factio dicenda sed curia. At econtra
rio illis nomen factionũ accõmodandum est. qui in odium bonorum & proborum con-
spirant: qui aduersum sanguinem innocentium conclamant: prætexentes sane ad odii de
fensionem illam quoq; uanitatem: q' existiment omnis publicę cladis: omnis popularis
incommodi christianos: esse causam: si tyberis ascendit in mœnia: si nilus non ascendit i
arua: si cœlum stetit: si terra mouit: si fames: si lues. Statim christianus ad leonẽ accla-
matur: tantos ad unũ Oro uos ante Tyberium. i. ante christi aduentũ quantę clades or-
bem & urbẽ ceciderunt. Legimus Hieramapeam & delon & rhodon & choon isulas mul
tis cũ milibus hominum pessum abiisse. Memorat & plato maiorẽ Asiæ & Aphricæ ter
ram atlantico mari ereptam. Sed & mare corinthium terręmotus ebibit: & uis undarum
lucaniam abscissam in Sicilię nomen relegauit. Hæc utiq; non sine iniuria incolẽtium ac
cidere potuerunt: ubi uero tunc non dicam deorũ uestrorum contemptores christiãi: sed
ipsi dii uestri cum totum orbem cathaclismus aboleuit: uel ut Plato putauit campestre
solummodo. posteriores enim illos clade diluuii contestantur ipsę urbes: in quibus nati
mortuiq; sunt: etiã quas cõdiderunt: neq; enim alias in hodiernum manerent: nisi & ipsæ
posthumę cladis illius. Nondũ iudeum ab ægypto examen palestina susceperat: nec iã
illic christianæ sectę origo consederat: cũ regiones ac fines eius Sodoma & Gomora igne
us imber excussit: olet adhuc incendio terra: & si qua illic arborũ poma conantur oculis te
nus: cęterum contacta cinerescunt. Sed nec Thuscia iã tunc atq; campania de christianis
querebantur: cum uulsenios de cœlo pompeios de suo mõte pfudit ignis: nemo adhuc
Romę deum uerũ adorabat cum Annibal apud cãnas pro mãos annulos cędes suas mo
dio metiebatur: oẽs dii uestri ab omnibus colebantur: cũ ipsum capitolium senones oc-
cupauerant.

De aduersis urbibus. Caput. xl.

T bene quod si quid aduersi accidit urbibus eędem clades templorũ & moeni
e umq; fuerunt: ut iam hoc reuincã non ab eis euenire: quia & ipsis euenit. Semp
& humana gens male de deo meruit: primo quidẽ ut inofficiosa eius: quẽ cum i
telligeret ex parte non requisiuit. sed & alios insuper sibi cõmentata quos coleret: dehinc
quod non inquirendo inocentię magistrum & inocentię iudicem & exactorẽ omnibus ui
tiis & criminibus inoleuit. Cęterũ si requisiuisset: sequebatur ut cognosceret requisitũ & reco

gnitum obseruaret: & obseruatum magis propitium experiretur q̄ iratum. Eundem ergo nunc quoq; scire debet iratum qué & retro semp̄ priusq̄ christiani nominarétur: cuius bonis utebatur ante editus q̄ deos sibi fingeret: cur non ab eo etiam mala intelligat euenire: cuius bona esse non sensit. Illius rea est cuius & ingrata etiā tamē si pristinas clades cóparemus: leuiora nunc accidunt. ex quo christianos a deo orbis accepit. Ex eo enim & innocentia sæculi iniquitates temparuit: & deprecatores dei eé cœperūt: denią; cū ab imbribus ęstiua hiberna suspendūt & annus in cura é: uos quidem quotidie pasti statiq; pransuri balneis & cauponeis & lupanaribus operātibus. Aquilicia ioui imolatis. Nudipedalia populo denunciatis: cœlū apud capitoliū q̄ritis nubila de laquearibus expectatis: auersi ab ipso & deo & cœlo. Nos uero ieiuniis aridi & oi continentia expressi ab oi uitę fruge dilati in sacco & cinere uolutātes inuidia cœlū tundimus deū tangimus: & cū misericordiā extorserimus Iuppiter honoratur. Quod deus spernitur & statuę adorātur. Caput. xli.

Os igitur importuni rebus humanis: uos rei publicoꝝ incōmodoꝝ illices semp̄
u apud uos deus spernitur: statuæ adorātur. Et. n. credibilius haberi debet cū irasci qui negligatur: q̄ qui coluntur. Anne illi iniquissimi: si propter christianos etiā cultores suos lędunt: quo superare deberent a meritis christianoꝝ: hoc inquitis: & in deū uestꝝ repcutere est: si qd̓ & ip se patiatur ꝓpter ꝓphanos etiā cultores suos lędi. Admittite prius dispositióes eius: & non retorquebitis. Qui. o. semel ęternū iudiciū destinauit: post sæculi finem non pręcipitat discretioné: q̄ est cōditio iudicii ante sæculi finé. Aequalis est interim sup oé hominum genus & indulgens & increpās cōmunia uoluit esse & cōmoda ꝓphanis & incommoda suis: ut pari consortio oés & lenitaté eius & seueritaté experiremur: quia hęc ita didicimus: apud ipsum diligimus lenitaté metuimųs seueritaté: uos contra utranq; despicitis ét sequitur ut oés sęculi plagę uobis: si forte in admonitioé nobis in castigationé a deo obueniant. Atquin nos nullo modo lędimur: in primis qa nihil nostra refert in hoc æuo nisi de eo q̄ celeriter excedere. Dehinc quia si quid aduersi infligitur uestris meritis depu̇tatur. Sed & si aliqua nos quoq; pstringunt: ut uobis coherétes lętamur magis recognitione diuinaꝝ pręedicationum confirmātium. s. fiduciam & fidem spei nostrę. Si uero ab eis quos colitis oia uobis mala eueniunt nostri causa: quid colere pseueratis? tā ingratos: tā iniustos qui magis uos i doloré christianoꝝ iuuare & asserere debuerant: quos separare deberent a meritis christianoꝝ.

Contra eos qui infructuosos dicebant christianos. Caput. xlii.

Ed alio quoq; iniuriaꝝ titulo postulamur: & infructuosi i negotiis dicimur. quo
s pacto homines nobiscum degentes eiusdem uictus habitus instructus eiusdem ad uitam necessitatis: neq; enim bracmanæ aut indoꝝ gymnasophistæ sumus siluicolę & exules uitę. Meminimus gratiā nos debere domino deo creatori nullū fructū operum eius repudiamus: plane temperamus: ne ultra modum aut pperā utamur. Itaq; non sine foro non sine macello non sine balneis tabernis officinis stabulis nundinis uris: cęterisq; cōmertiis cohabitamus in hoc sęculo. Nauigamus & nos uobiscū: & militamus & rusticamur & mercamur: pinde miscemus artes opera nostra publicamus usui uestro. Quomodo ifructuosi uidemur negociis uestris cū quibus & de quibus uiuimus nō scio. Sed si cerimonias tuas non frequento. Attamen illa die homo sum. Non lauor diluculo saturnalibus ne & noctē & diem pdā. Attamen lauor honesta hora & salubri: q̄ mihi & calorem & sanguinem seruet. Rigere & pallere post lauacꝝ mortuus possū nō i publico liberalibus discūbo: qđ bestiariis suprema cœnātibus mos est. Attamen ubi de copiis tuis cœno nō emo capiti coronā: qd tua interest empti nihilominus floribus quō utar? puto

gratius esse liberis & solutis & undiq; uagis. Sed & si in coronā coactis os coronam nari bus nouimus: uiderint qui p capillum odorantur: spectaculis nō conuenimus: q̄ tamen apud illos coetus uendicantur: si desiderauero liberius de ꝓpriis locis summātur: plane non emimus. Si arabię q̄runtur sciant Sabei pluris & carioris suas merces christianis sepeliendis ꝓfligari: q̄ diis fumigandis: certe inquitis temploꝝ uectigalia quotidie decoquunt stipes quotus quisq; iā iactat. Non. n. sufficimus & hoibus & diis nr̄is mendicantibus opē ferre. Nec putamus aliis q̄ petentibus impartiendū. Denique porrigat manū iuppiter & accipiat cū interim plus nr̄a misericordia insumit uicatim q̄ uestra religio tēplatim. Sed cętera uectigalia gratias christianis agent ex fide dependentibus debitum q̄ alieno fraudando abstinemus: ut si ineatur q̄tum uectigalibus pereat fraude & mendatio nostrorum professionum facile ratio haberi possit unius speciei querela compensata pro cōmodo caeterarum rationum.

De lenocinio. Caput. xliii.

p Lane confitebor qui nā si forte uere de sterilitate christianoꝝ conq̄ri possunt: primi erunt lenones perductores aquarioli. tum siccarii uenarii magi item aruspices arioli mathematici. his infructuosos esse magnus fructus est. & tamē quodcunq; dispendiū est rei nostrae: per hanc sectā cum aliquo praesidio cōpēsari potest.

De exorcismate. Caput. xliiii.

q Vāri habetis non dico qui iam de nobis demonia excutiant: non dico iam qui p uobis quoq; uero deo preces sternant: quia forte non creditis. Sed a quibus nihil timere possitis.

De custodiis hennicorum. Caput. xlv.

T enim illud detrimentū reipublicę tā grande q̄ ueꝝ nemo circunspicit illā iniu
a riā ciuitatis nullus expendit cū tot iusti ipedimur: cū tot innocentes erogamur: uestros. n. iā contestamur actus: qui quotidie iudicandis custodiis praesidetis: qui sententiis elogia dispungitis tot a uobis nocentes uariis criminū elogiis recensentur: quis illic siccarius: quis manticularius: quis sacrilegus: aut corruptor: aut lauantiū predo: quis ex illis etiā christianis ascribitur. aut cū christiāi suo titulo offerūtur: quis ex illis ēe talis: q̄les tot nocētes de ur̄is semp ęstuat carcer: de ur̄is semp metalla suspirāt: de ur̄is ſp bestię saginātur: de uestris semper munerarii noxiorum greges pascunt: Nemo illic christianus: nisi plane tantum christianus: aut si & aliud iam non christianus.

De innocentia christianorum. Caput. xlvi.

Os ergo soli innocentes. Quid miꝝ si necesse est? Enim uero necesse est innocē
n tiā a deo edocti & pfecte eam nouimus: ut a pfecto magistro reuelatam: & fideliter custodimus. ut ab inconceptibili dispensatore mandatā: uobis aūt humana extimatio inocentiā tradidit: hūana itē dānatio impauit. Inde nec plene adeo timendae estis o disciplinę ad inocentiae ueritatē: tāta ē prudentia hois ad demōstrandū bonū: quāta auctoritas ad exigendū. cā illa facilis q̄ ista cōtemni. Atq; a deo qd plenius dicere nō occides: an docere ne irasceris quidē? Quid pfectius ꝓhibere adulteriū tan ēt ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? quid eruditius de maleficio an de maliloquio itrdicere? quid istructius iniuriam non permittere: an nec uicem iniurię sinere? dum tamen sciatis ipsas quoq; leges uestras quae uidentur ad inocentiam pergere de diuina lege: aut antiquiore forma mutuatas. Diximus iam de Moysi aetate. Sed quanta auctoritas legum humanarum cum ista: sed si euadere homini cōtingat & plerumq; i admissis delitiscēdi & aliquādo contēnere ex uoluntate uel necessitate delinquendi recogitate ea ē p breuitate supplicii cuiuslibet: non tamen ultra mortem remansuri. Sic & epicurus oēm cruciatum dolorēq; depreciat: modicū q̄dē contēptibilē ꝓnūtiando: magnū uero nō diuturnū: enī uero nos qui sub deo oīum speculatore dispūgimur: quiq; eternā ab eo poenā ꝓuidemus

merito soli innocentiæ occurrimus: & ꝑspicientia plenitudine & ꝑ latebraꝝ difficultate:
& pro magnitudine cruciatus nō diuturni ueꝝ sempiterni eum timentes quem timere de-
bebit: & ipse qui timentes iudicat. Deum nō ꝓconsulem timentes: cōstituimus ut opinor
aduersus oīum criminum intentationē: quę christianoꝝ sanguinem flagitat: ostendimus
totum statū nostrum: & qbus modis ꝓbare possimus ita esse sicut ostendimus ex fide. s.
& antiqtate diuinaꝝ litteraꝝ. Item ex cōfessione spiritualium potestatū qs nos reuincere
audebit? nō arte uerboꝝ: sed eadem forma qua ꝓbationem cōstituimus de ueritate. Sed
dum unicuiq; manifestatur ueritas nostra: interim incredulitas dum de bono sectæ huius
obducitur: quod usui iam & de cōmertio inotuit: nō utiq; diuinum negociū existimat: sed
magis philosophię genus eadem inqt & philosophi monent & ꝓfitentur innocentiā iusti-
ciā patientiā sobrietatem pudiciciā. Cur ergo qbus cōparamur de disciplina nostri ꝓinde
illis nō adequamur ad licentiā impunitatēq; disciplinę: uel cur & illi ut pares nostri non ur-
gētur ad officia quę nos obeuntes piclitamur. Quis. n. philosophū sacrificare. aut dejera-
re: aut lucernas meridie uanas ꝓferre cōpellit. Quinimo & deos uestros palā destruunt:
& supstitiones uestras cōmentariis quoq; accusant. Laudātibus uobis plæriq; etiā in prin-
cipes latrant sustinentibus nobis: & facilius statuis & salariis remunerātur: q̄ ad bestias ꝓ
nunciātur: sed merito philosophi: nō. n. christiani cognominantur. Nomen hoc philoso-
phoꝝ demonia nō fugat: quidni? cum secundū deos philosophi demonas deputēt. Socra-
tis uox est: si demoniū pmittat. Idem & cum aliquid de ueritate sapiat deos negās. Aescu-
lapio tamen gallinaceum ꝓsecari iam in fine iubebat: credo ob honorē patris eius: qa So-
cratē Apollo sapientissimū oīum cecinit: o Apollinē inconsideratū sapientiæ testimoniū
reddidit ei uiro q negabat deos esse: in quātum odium flagrat ueritas in tantū qui eā ex fide
præstat offendit: qui aūt adulterat & affectat hoc maxime nomine gratiā pangit apud inse-
ctatores ueritatis q̄ in lusores & corruptores. Inimice philosophi affectant ueritatē & affe-
ctando corrumpūt: ut q gloriā captant christiani: & in necessario appetunt & integre præ-
stāt: ut q saluti suæ curāt: adeo neq; de scientia neq; disciplina ut putatis æquamur. Quid
. n. Thales ille princeps phisicoꝝ sciscitanti cræso de diuinitate certum renūciauit: comea-
tus deliberādi sępe frustratus deum qlibet opifex christianus & inuenit & ostendit: & exin-
de totū quod in deo queritur re quoq; assignat: licet plato affirmet factitatorem uniuersita-
tis: neq; inueniri facilem & inuentū enarrari in oēs difficilem. Cæteꝝ si de pudicitia ꝓuoce-
mus: lego ptem sentētię atticæ in Socratem corruptorē adolescentiū ꝓnunciatā. Sexum
nec fœmineum mutat christianus: noui & Phirnē meretricem Diogenis supra recubantis
ardorē subantē Audio & quendā Speusippū de Platōis schola in adulterio ꝑiisse: christia-
nus uxori suę soli masculus nascitur. Democritus excecando semetipsum q₂ mulieres sine
cōcupiscentia aspicere nō posset & doleret si nō esset potitus: incōtinētiam emendatiōe ꝓ-
fitetur. At christianus saluis oculis fœminā uidet animo aduersus libidinem cæcus est. Si
de probitate defendam ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platōis thoros alia su-
perbia deculcat: christianus nec in pauperem superbit. Si de modestia certem. Ecce pytha-
goras apud thurios: zenon apud prienenses tyrannidem affectant Christianus uero nec ci-
uitatem. Si de æquanimitate cōgrediar. Licurgus apocarthesin optauit: q₂ leges eius laco-
nes emendassent: christianus etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem Anaxa-
goras depositum hostibus denegauit christianus etiam extra fideles uocatur. Si de sim-
plicitate consistā Aristoteles familiarem suū Hermiā turpiter loco excedere fecit: christia-
nus nec inimicū suum lędit. Idem Aristoteles tam turpiter Alexādro regēdo potius adu-
latur q̄ Plato a Dionysio uentris gratia uendicatur Aristippus in purpura sub magna gra-
uitatis supficie nepotatur: & hippias dum ciuitati insidias disponit occiditur: hoc ꝓ suis oī

attrocitate dissipatis nemo unq̃ temptauit christianus: sed dicet aliqs etiam de nostris exce
dere quosdam a regula disciplinæ: desinunt tamen christiani haberi penes nos philosophi
uero illi cũ talibus factis in noĩe & in honore sapientię pseuerant: adeo quid simile philoso
phis & christianis graeciæ discipolus: & coeli famæ negociator: & uitæ uerbo℞ & facto℞
opator: & re℞ ędificator & destructor. Amicus & inimicus erroris ueritatis interpolator
& integrator & expressor & furator eius: & custos antiquior oĩbus ueritas ni fallor: & hoc
mihi pficit antiquitas præstructa diuinæ litteraturę quo facile credam thesau℞ eam fuisse
posteriori cuiq; sapientię: & si nõ onus tamen uoluminis temperarẽ etiã excurrerem i hanc
quoq; pbationem. Quis poeta℞: quis sophista℞: qui nõ oĩno de pphera℞ fonte potauerit?
Inde igitur philosophi sitim ingenii sui rigauerunt ut quę de nostris habẽt: ea nos copa
rẽt illis. Inde opinor & a quibusdã quoq; eiecta philosophia a thebis dico a spartiatis & ar
giuis dum a uestra conantur: & hoies glorię ut diximus: & eloquentiæ solius libidinosi si
quid in sanctis scripturis offenderunt: digestis ex in prostituto curiositatis ad ppria opa
uerrunt: neq; satis credentes diuina esse quo minus interpolarent: neq; satis intelligentes ut
adhuc tũc sub nubila etiã ipsis iudęis obumbrata: quo℞ ppria uidebãtur. Nam & si qua
simplicitas erat ueritatis: eo magis scrupulositas humana fidẽ aspnata mutabat p qđ in-
certũ miscuerunt etiã quod inuenerãt certũ. Inuentũ .n. solũmodo deum nõ ut inuenerãt
disputauerũt: ut & de q̃litate & de natura eius & de sede disceptent. Alii icorpalem asseue
rant: alii corpalem ut tã platõici q̃ stoici: alii ex atomis: alii ex numeris. Sicut epycurus &
Pythagoras: alii ex igne qualiter heraclito uisum est: & platonici qdem curãtem re℞ cõtra
Epicurei otiosum & inexercitũ: & ut ita dixerim neminem humanis rebus positum uero
extra mundũ. Stoici q̃ figuli modo extrinsecus torqueat molem hanc intra mundũ plato
nici q̃ gubernatoris exemplo intra illud maneat qđ regat: sic & de ipso mundo natus inna
tusue sit: decessurus mãsurusue sit uariant: sic & de animę statu: q̃ alii diuinam & ęternã:
alii dissolubilem cõtendũt: ut qs sensit ita intulit aut reformauit. Nec mi℞ si ueteris instru
mentũ ingenia philosopho℞ interuerterunt: ex ho℞ semine & nostram hanc nouiciolã pa
raturam uiri qdam suis opiniõibus ad philosophicas sententias adulterauerunt: & de una
uia obliquos multos tramites & inexplicabiles sciderunt. Quod ideo suggesserim ne cui
nota uarietas sectę huius in hoc quoq; nos philosophi adequare uideatur & ex ueritate de-
fensionũ uindicet ueritatem: expedite autem præscribimus adulteris nostris illam esse re-
gulam ueritatis quæ uenit a christo transmissa per comites ipsius quibus aliquãto poste
riores diuersi isti cõmentatores probabuntur: omnia aduersus ueritatem de ipsa ueritate
constructa sunt: operantibus æmulationem istam spiritibus erroris. Ab his adulteria hu
iusmodi salutaris disciplinę suborta: ab his quędam etiam fabulę immisse quę dissimilitu
dine fidem infirmarent: ueritatis uel etiam si potius euincerent: ut quis ideo nõ putet chri
stianis credendum: qa nec poetis & philosophis: uel ideo magis poetis & philosophis exi
stimet credendum: quia non christianis. Itaq; & ridemur deum prędicantes iudicaturum.
Sic enim & poetę & philosophi tribunal apud inferos ponunt & gehennam. Si comminemur quæ est ignis archani subterraneam ad poenam thesaurus proinde decachinnamur.
Sic enim & pirriflegeton apud mortuos amnis est: & si paradisum nominemus locum
diuinę amoenitatis: recipiendis sanctorum spiritibus destinatum: maceria quadam ignee
illius zonæ a noticia orbis cõmunis segregatum. Helisei campi fidem occupauerũt. Vn-
de hęc oro uos philosophis aut poetis tã cõsimilia nõ nisi de nostris sacramẽtis ut de prio
ribus. Ergo fideliora sũt nostra magisq; credenda: quo℞ imagines quoq; fidem inuenerũt:
si de suis sensibus. Iã ergo sacra nostra imagines posterio℞ habebũtur: qđ ue℞ forma nõ

sustinet:nunq̄.n.corpus umbra aut ueritatē imago precedit. Age iam si q̄s philosophus
affirmet: ut ait Liberius de sententia Pythagorę hoiem fieri ex mulo. colubrę ex muliere
& in eam opinionē oīa argumenta eloquii uirtute destorserit:nōne & sensum mouebit: &
f.dem infigeret:etiam ab aialibus abstinēdi. Propterea psuasum q̄s habeat ne forte bubulā
de aliquo pauo suo obsonet. At.n.christianus si de hoīe hoiem ipsumq̄ de Gaio garum
reducere repromittat lapidibus magis nec saltem cedibus a populo exigetur: si quacūq̄
ratio praeest animarū humanarū reciprocandarū in corpora: cur nō in eandem substantiā re
deant cū hoc sit restitui id esse quod fuerat. Iam nō ipsę sunt quae fuerant: qa nō potuerūt
esse qd' nō erant:nisi desināt esse quod fuerant. Multis etiam locis exceptio opus erit:si ue
limus ad hāc ptem lasciuire:quis inquā bestiā reformari uidit: sed de nostra magis defen
sione qui pponimus multo utiq̄ dignius credi hominem ex hoīe redituū:quēlibet p quo
liber:dum eadē qualitas animae in eandē restauretur conditionē: & si nō effigiem certe qa
ratio restitutiōis destinatio iudicii est:necessario idem ipse qui fuerat exhibebitur: ut boni
seu cōtrarii meriti iudiciū a deo referat. Ideoq̄ repręsentabūtur & corpa: qa neq̄ pati qcq̄
potest aīa sola sine materia stabili.i.carne:eo quod oīno de iudicio dei pati debent Animę
nō sine carne meruerunt:intra q̄ omnia egerunt:sed qūo inquis dissoluta materia exhiberi
pōt. Cōsidera temetipsum o hō:& fidē rei inuenies. Recogita quid fueris anteq̄ esses utiq̄
nihil: meminisses.n.si quid fuisses. Qui ergo nihil fueras priusq̄ esses:idem nihil fueris cū
esse desiens:cur nō posses esse rursus de nihilo?eiusdē auctoris uoluntate:qui te uoluit eē
ex nihilo. Quid noui tibi eueniet? qui nō eras:factus es:cū iterū nō eris:fies. Redde rōnem
si potes:q̄ factus es: & nūc requires q̄ fies. Et tamē facilius o utiq̄ fies quod fuisti aliq̄do:qa
aeque nō difficile factus es:qd' ounq̄ fuisti aliq̄do. Dubitabitur credo de dei ṿiribus:q tan
tū corpus hoc mūdi de eo q fuerat: nō minus q̄ de morte uocatiōis & inanitatis impositi
aiarum spūm oium animarū animatore signatū: & ipsum humanae resurrectiōis exemplū
in testimoniū nobis. Lux quotidie interfecta resplendet: & tenebrę pari uice decedēdo suc
cedunt: sydera defuncta uiuescūt: tpa ubi finiuntur incipiūt: fructus consumātur & rede
unt: certe semina nō nisi corrupta & dissoluta foecūdius surgūt: oīa pereundo seruātur: oia
de interitu reformantur. Tu homo tantū nomen si intelligas te uel de titulo Pythię dicens
dominum oium morientiū resurgentiūue ad hoc moriens: ut peas ubicūq̄ resolutus fue
ris quaecūq̄ te materia destruxerit hauserit aboleuerit i nihilum pdigerit: reddet te eius est
nihilū ipsum cuius & totū:ergo inquis semp moriendū erit & semp resurgendū: si ita reꝝ
dominus destinasset: ingratis experiris cōditionis tuę legem. At oūc nō aliter destinauit q̄
prędicatur: quę ratio uniuersitatē ex diuersitate cōposuit: ut oīa aemulis substātiis sub uni
tate cōstitirent ex uacuo ex solido ex aīali & inaīali ex cōprahensibili & incōprahensibili ex
luce & tenebris & ipsa uita & morte eadē aeuū quoq̄ ista destinata distincta cōditione con
seruit: ut prima haec pars ab exordio reꝝ q̄ incolimus tpali aetate ad finē defluat. Sequens
uero q̄ expectamus in infinitā aeternitatē ppagetur. Cū ergo finis & limes medius qui in
terhiat affuerit: ut etiā mūdi ipsius species trāsferatur: aeque tpalis: quae illi dispositiōi eter
nitatis aulę uice oppāsa est. tūc restituetur oē humanū genus ad expūgendū qd' i isto euo
boni seu mali meruit: & exinde dependēdum īmensam aeternitatis ppetuitatē. Ideoq̄ nec
mors iam nec rursus ac rursus resurrectio. Sed erimus idē qui nūc nec alii post dei quidē
cultores apud deū semp superinduti substātia ppria ęternitatis. Prophani uero & qui nō in
tegre ad deū in poena eque iugis ignis hēntes ex ipsa natura eius diuinā.s.subministrationē
incorruptibilitatis. Nouerunt & philosophi diuersitatem arcani & publici ignis. Ita lon
ge alius est qui usui humāo: alius q iudicio dei apparet: siue de coelo fulmina stringēs: siue

de terra p uertices montiũ eructans: non. n. assumit quod exurit: sed dum erogat reparat:
adeo manent mõtes semp ardentes: & q de cœlo tãgitur saluus est: ut nullo iã igni decine-
rescat: & hoc erit testimoniũ ignis æterni hoc exemplũ iugis iudicii pœnã nutrientes mõtes
urũtur & durãt. Quid nocentes & dei hostes: hæc sunt quæ in nobis solis præsumptiões
uocantur in philosophis & poetis sũmę sciæ & insignia ingenia. Illi prudentes: nos inepti.
Illi honorãdi: nos irridendi: imo eo ãplius & puniendi: falsa nũc sint q tuentur: & merito
præsumptio: attamẽ necessaria ineptia: attamen utilia. Siqdem meliores fieri cogũtur qui
eis credũt metu æterni supplicii: & spe æterni refrigerii: itaq nõ expedit falsa dici: nec inepta
haberi: quę expedit uera præsumi nullo titulo dãnari licet: quę psunt oino. In uobis itaq
pręsumptio est hæc ipsa quę dãnat utilia. pinde nec ineptiæ esse possunt: certe & si falsa & ine-
ptæ: nulli tamẽ noxia: nã & multis aliis similia qbus nullas pœnas irrogatis uanis & fabu-
losis inaccusatis & impunitis ut innoxiis. Sed i eiusmodi. n. si utiq irrisioni iudicandũ est:
nõ gladiis & ignibus & crucibus & bestiis: de qua iniqtate sæuitiæ nõ modo cæcũ hoc uul-
gus exultat & insultat: sed & qdam uestrum qbus fauor uulgi de iniqtate captatur: glorian-
tur nõ q̃si totum qd in nos potestis nostrũ sit arbitriũ certe si uelim christianus sum: tũc
ergo me dãnabis si dãnari uelim: cũ uero quod in me potes nisi uelim nõ potes. Iam meæ
uolũtatis ẽ: qd potes nõ tuę potestatis: pinde & uulgus uana de nostra uexatiõe gaudet:
pinde. n. nostrũ est gaudiũ: quod sibi uindicant qui malũt dãnari q̃ a deo excidere: cõtra
illi qui nos oderunt dolere nõ gaudere debebãt cõsecutis nobis quod eligimus. Ergo inqui-
tis cur q̃rimini q uos inseq̃mur: si pati uultis cũ diligere debeatis p quos patimini qd uul-
tis plane uolumus pati: uerũ eo more quo & bellũ miles: nemo qppe libens patitur cũ &
trepidare & picłitari sit necesse: tamẽ & pręliatur oibus uiribus & uincens in pręlio gaudet
qui de pręlio q̃rebatur: quia & gloriã consequitur & prædã. pręliũ est nobis qd puocamur
ad tribunalia ut illic sub discrimine capitis p ueritate certemus. Victoria est autem p quo
certaueris obtinere: ea uictoria habet & gloriam placendi deo: & prædam uiuendi in æter-
num: sed obducimur certe cũ obtinuimus: ergo uicimus cũ occidimur: denique euadimus
cũ obducimur. Licet nũc sarmenticios & semassios appelletis: quia ad stipitem dimidii as-
sis reuincti sarmentorum ambitu exurimur. Hic est habitus uictoriæ nostrę. Hęc palmata
uestis: tali curru triumphamus: merito itaq uictis non placemus: ppterea. n. desperati &
perditi existimamur. Sed hęc desperatio & pditio penes uos in causa glorię & famæ uexillũ
uirtutis extollunt. Mutius dextram suã libens in ara reliquit: o sublimitas animi. Empe-
docles totum sese atheniensiũ ęthnicis incendiis donauit: o uigor mentis. Aliqua Cartha-
ginis cõditrix rogo se secundũ matrimoniũ dedit: o preconiũ castitatis Regulus ne unus
pro multis hostibus uiueret toto corpe cruces patitur: o uirũ fortem & in captiuitate uicto-
rem. Anaxarchus cum in exitum ptisanę pilo contunderetur. tunde tunde aiebat Anaxar-
chi follem. Anaxarchũ. n. non tundis: o philosophi magnanimitatem qui tali de suo exitu
etiam iocabatur: omitto qui cũ gladio proprio alioue genere mortis mitiore de laude pe-
pigerunt. Ecce. n. & tormentorum certamina coronãtur a uobis: Attica meretrix carnifice iã
fatigato: postremo linguã suã comestã in faciem tyrãni sæuientis expuit. ut expueret & uo-
cem ne cõiuratos cõfiteri posset. si etiã uicta uoluisset. Zeno Eleates cõsultus a Dionysio. qd-
nã philosophia pręstaret cũ respondisset cõtemptũ mortis impassibilis flagellis tyrãni obie-
ctus sententiã suã ad mortem usq signabat. certe laconũ flagella sub oculis etiã hortantiũ
ppinquorum acerbata tantũ honor est tollerãtię. deinde cõferunt q̃tum sanguinis fuderint.
o gloriã licitam qa humanam cui nec præsumptio pdita: nec psuasio despata reputatur:
cõtemptu mortis & atrocitates oimodas: tantũ p patria. p impio. p amicitia pati p-

missum est: quantum ꝑ deo nõ licet: & tamen illis omnibus & statuas diffunditis: & imagines inscribitis: & titulos inciditis in ęternitatem: quantum de monumentis potestis scilicet prestatis: & ipsi quodammodo mortuis resurrectiõem hanc q ueram a deo spat: si ꝑ deo patiatur insanus est. Sed hoc agite boni prasides meliores multo apud populum si illis christianos imolaueritis: cruciate: torquete: dãnate: atterite nos. Probatio est. n. innocẽtię nostrę iniqtas uestra. Ideo nos hęc pati Deus patitur. Nã & ꝑxime ad lenonem damnando christianam potius q̃ ad leonem confessi estis labem pudicitię apud nos atrociorẽ omni pœna & omni morte reputari: nec quicq̃ tamẽ ꝑfuit. Exqsitior quęq; crudelitas uestra illecebra est magis sectæ. Plures efficimur quotiens metimur a uobis Semen est sanguis christianoꝝ: multi apud uos ad tollerantiam doloris & mortis hortantur: ut Cicero in tusculanis: ut Seneca in fortuitis: ut Diogenes: ut Pyrron: ut Galinicus. Nec tamẽ tantos inueniunt uerba discipulos: quãtos christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio q̃ exprobatis magistra est. Quis. n. non contemplatione eius concutitur ad requirendum qd intus in re sit? Quis nõ ubi requisiuit accedit? ubi accessit pati exoptat: ut dei gratiam redimat: ut omnem ueniam ab eo compensatiõe sanguinis sui expediat: omnia enim huic operi delicta donãtur. Inde est q ibidem sententiis uestris gratias agimus: ut est æmulatio diuinę rei & humanę: cum dãnamur a uobis a deo absoluimur.. F I N I S.

Impressum Venetiis per Bernardinum Benalium.

Item Sermo pulcherrimus de Vita eterna. Caput. xlvii.

s Icut dicit Augustinus. Beata est uita cum id quod hominibus optimum est habetur & amatur. Si alicui nunciaretur q esset heres alicuius magne possessionis uel hereditatis. unde magnus honor sibi uel suis posset euenire. multum gauderet & magnas expensas faceret & poneret se in multis miseriis & transiret maria & mõtes ut cito ueniret ad hoc Et si dimitteret se exhereditari. accideret ex prauitate magna & defectu cordis. Deus autem nunciat amicis q sunt heredes uite & regni eterni. Iob. xxxvi. Annunciat amico quoniam possessio eius sit. s. q habeat ibi ius. & q ad eam possit ascẽdere nisi ex prauitate cordis & defectu ꝑdat: Super hoc expauit cor meum factum in tali excessu quasi motum de loco suo. Parum fuit q saltaret de uentre ob sui desiderium. Vita eterna debetur nobis iure hereditario. Turpe est cum terra aliqua uenditur si ab eis qui nõ sunt de cognitiõe ematur. Sicut nos omnes sumus fratres christi. unde hereditatem regni celorum quam uenditioni exponit emere debemus. Hiere. xxxii. Eme agrum meum qui est in anathot. tibi enim competit iure propinquitatis. Item libenter dicitur res emi in qua quis nec falli potest nec damnificari. Tale est regnũ celorum q̃tũcunq; cõstet. Prouer. ulti. Cõsiderauit agrum & emit illum. Et sequitur. Gustauit & uidit quoniam bona est negotiatio eius. Item deus multum ostendit eternam uitam uel gratiam ualere & magnã esse quãdo eam tam care uendit amicis quos nullo modo deciperet. Petrus emit eam martirio crucis. Paulus amputatione capitis: & sic de aliis. Ipse enim filius dei emit eam amicis suis effusiõe sanguinis sui. Magna ergo insania uidetur illi qui credit ad melius forꝫ habere unũ q̃ filius uel serui domus uel etiã paterfamilias. Sic q paradisum ad melius forꝫ uult hẽre q̃ scti uel ipse christus. Lu. ulti. Nõne oportuit christũ pati. &c. Greg. Quis sctõꝝ sine tribu

latione coronatus est: facta precedentium recolamus: & nō erunt grauia que toleramus. Item si homo tantū laborat ꝑ uita ista que misera & fluida est: q̄tum deberet laborare ꝑ uita eterna. Augustinus. O amatores mundi non est requies ubi queritis eam. Beatam uitam queritis in regione mortis. non est hic: quomodo ibi beata uita ubi nec uita: Quod si amatis istam miseram fluidamq; uitam: ubi cum tanto labore uiuitis: quanto magis amare debetis illā beatā uitā ubi nullum dolorē sustinebitis. Si homo tantū cauet sibi a nociuis cibis ꝑ uita tpali. quare nō pro uita eterna. que p mala opera amittitur. Iob. vi. Nunquid poterit gustari quod gustatum affert mortem. Item homo indigens omni bono libēter quereret patriam ubi bōis oībus abundaret sine fine. hec est uita eterna. Iudicū. xviii. Da nobis domine locum i quo nullius rei est penuria. Deutero. viii. Oium reꝝ abūdantia pfrueris. Augustinus. Cur p multa uagaris homuntio querendo aīe tue & corpis tui bonum. Ama unum bonum in quo sunt oīa bona & sufficit. Quid. n. amas caro mea. quid desideras anima mea. Ibi est quicquid amatis: quicquid desideratis. Si delectat pulchritudo. Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eoꝝ. Absalonis formositas ibi esset deformitas & tamen in toto israel nō erat pulchrior illo. ita q; a planta pedes usq; ad uerticem non erat in eo ulla macula. Cur ergo queris pulchritudinē q̄ sicut flos marcescit & cadit. & despicis illā q̄ dabitur humilibus & despectis. Phil. iii. Saluatorē expectamus q refor. &c.

Si delectat uelocitas. Certe ubi uoluerit spūs ibi ꝓtinus erit corpus: sicut sol statim cū nascitur in oriente. apparet in occidente. Tunc saliet sicut ceruus claudus: ut dr̄ Ysa. xxv.

Si libertas. Liberabitur creatura a seruitute corruptionis in libertatē glorie filioꝝ dei. Illa que sursum est hierusalē libera est. Si care emit aliq̄do homo libertatē tpalem: quare nō eternam. ubi mortua manus nō accipitur nec census redditur. Si lōga & salubris uita desideratur. Ibi eterna sanitas: & uite eternitas. Ibi nullus moritur: qa nullus ibi oritur: sed iusti impperpetuum uiuēt & salus iustoꝝ a domino: Ibi nullus itrinsecus morbus: nullus extrinsecus. sed sūma i carne sanitas. in aīa tota trāqllitas: qa christus erit uita tua. nec te senectus cōsumit. Si satietas. Psal. Sat abor cum apparuerit gloria tua. Christus. n. erit cibus tuus ne esurias. potus ne sitias. Apoc. vii. Nō esurient neq; sitiēt āplius neq; &c. Chrysostomus. Ibi satiari desiderabimus: ne satietas generet fastidiū: desiderātes satiabimur: necū anxietate satiet desideriū: In presenti nō satiatur oculus uisu nec auris auditu impletur. Ecc. i. Sed tunc implebitur in bonis desiderium tuum. Si melodia uel leticia. Vacabimus dei laudibus qui erit omnia in omnibus ubi nec ulla desidia cessabitur. nec ulla indigentia laborabitur. psal. Sicut letantium omnium habitatio est in te: Gaudium & leticia inuenientur in ea & gratiarum actio: & uox laudis. Si sapientia uel cognitio: ipsa sapientia ostendit seipsam: tunc cognoscent a minimo usq; ad maximum. Bernardus: Cognoscemus patris potentiam: filii sapientiam: spiritussancti benignissimam clementiam: & ita habemus illius summe trinitatis cognitionem. Chryso. Quid est quod nō sciat q scientē omnia uidet: Iohan. xvii. Hec est uita eterna ut cognoscant te uerum deum & quē misisti iesum christum. Si cōmunis amicitia uel dilectio: Diligent deum plus quam seipsos: Etiam se inuicem tanq̄ seipsos: Et deus ipsos plus quā illi seipsos: Et tanta uis caritatis omnes sibi sociat ut quod in se non accipiat in alio accepisse gaudeat. Si pax & concordia. Illis erit una uolūtas: ibi nihil aduersum: nec a seipso nec ab alio quis patietur. qa erit illis oībus una uoūltas. Idē i illa eterna patria ubi imortales erimus nec prelia erūt ulla nec debita: sed uera pax. Si potentia q̄ritur: & oīpotens erit q̄libet uoluntatis sue. Nā sicut potest deus quod uult p seipsum: ita poterunt illi quod uolent p seipsos: quia sicut non aliud uolent q̄ ille: ita ille uolet quicqd illi uolent: & quod ille uolet nō poterit nō esse.

Si diuitie diliguntur. Gloria & diuitie in domo eius. Fideles seruos suos supra multa c
stituet. ut dicitur Matth. xxv. Grego. Si uere diuites eé cupitis ueras diuitias amate. Ysa.
xxxiii. Oculi tui uidebunt hierusalem ciuitatem opulentam. Si honor Ibi erit uerus ho-
nor que nulli denegabitur nulli cócedetur indigno. Imo filii uocabuntur. quia ubi erit de
us & ipsi. Volo pater ut ubi ego sum illic sit & minister meus Io. xii. Si securitas. Viuét
cum omni tráquillitate securi. quia iustorum anime in manu dei sunt. &c. Sap. iii. Bernar
dus. O ciuitas celestis mansio secura patria totum continens quod delectat. populus sine
murmure. incole quieti. hómines nullam indigentiam habétes. O q̃ gloriosa dicta sunt de
te ciuitas dei. Si requies. Ibi requies sine labore. Apoca. xiiii. Amodo iam dicit spiritus
ut requiescant a laboribus suis. Si delitie uel uoluptates. Omnes delitie que sunt in mun
do. & erút usq; ad dié iudicii minores sunt respectu illius suauitatis. quomodo sit una gut
ta aque respectu totius maris. Bernardus. Tára est iocunditas & suauitas illius celestis pa
trie. q; si non liceret ibi esse nisi per unius hore moram omnes huius uite dies pleni deliciis
merito contemnentur. Cui cóparata omnis aliunde suauitas dolor est. omnis iocunditas
meror. omne dulce amarum omne odoriferum fedum. omne quodcunq; aliud delectari
dici possit molestum. cum dei bonitas in infinitum excedat omnem bonitaté. Bernardus.
Si tanta inuenitur delectatio in portiuncula creature q; non potest homo ab ea separari.
quanta erit in ipso creatore. Si gutta inebriat. multo magis totus fons. Si diuine bonita-
tis uestigia tantum habent suauitatis. qd habet ipse fons pietatis deus. Item solus odor
qui datur sanctis in presenti plus ualet & delectat q̃ totum gaudium huius múdi. quid er
go erit de ueritate dulcedinis. Augustinus. Quicquid uoles erit. & quicqd noles non erit.
Gregorius. Nihil exterius quod appetatur. nihil interius quod fastidiatur. cor humanum
indigens cor exptum erúnis. q̃tum gauderes si i his oibus abúdares. Dedignetur ergo fra
tres unusquisq; uestrú ultra uelle seruire peccato cui tára pmittuntur in celo & multa alia q̃
oculus nó uidit. nec auris audiuit. nec i cor hominis ascendit. que preparauit dominus de
us electis suis. ut dicitur. i. Corinti. ii. Ad que perducere dignetur. Qui uiuit & regnat.
per omnia secula seculorum. Amen. F I N I S

